

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Острозька академія»

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки

Кафедра регіональних студій

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня магістра

на тему:

«Відносини Європейського Союзу та країн Південної Африки»

Виконала студентка 2 курсу, групи МЄАС-21
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
освітньо-професійної програми
«Євроатлантичні студії»

Радюк Марія Сергіївна

Керівник – професор Кулаковський Петро
Михайлович

Рецензент – старший викладач кафедри
міжнародних відносин, кандидат політичних
наук Близняк Ольга Анатоліївна

Робота допущена до захисту

(протокол № ___ засідання кафедри регіональних студій від
_____ 2023 року

студій: _____ В. о. завідувача кафедри регіональних
Петро КУЛАКОВСЬКИЙ

м. Острог – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАСАДИ ВІДНОСИН ЄС І КРАЇН ПІВДЕННОЇ АФРИКИ	8
1.1. Африканський напрям у політиці Європейського Союзу	8
1.2. Історичні передумови становлення співробітництва Європейського Союзу із країнами Південної Африки.....	18
<i>Висновки до Розділу 1</i>	28
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ВІДНОСИНИ ЄС І КРАЇН ПІВДЕННОЇ АФРИКИ	30
2.1. Досвід співпраці ЄС і ПАР.....	30
2.2. Особливості відносин ЄС і Намібії	35
2.3. Зв'язки Ботсвани і ЄС.....	41
2.4. Відносини ЄС і Зімбабве	46
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЄС І КРАЇН ПІВДЕННОЇ АФРИКИ	53
3.1. Труднощі у відносинах ЄС і країн Південної Африки	53
3.2. Перспективи співробітництва ЄС і країн Південної Африки	59
<i>Висновки до Розділу 3</i>	63
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Країни Південної Африки, зокрема Південно-Африканська Республіка, Намібія, Ботсвана і Зімбабве, в минулому були колоніальними володіннями країн Європи. Вони були під владою різних європейських держав. Колонізація вплинула на соціальну, економічну та політичну структуру цих країн і залишила відбиток на їх культурі та суспільстві. Наприкінці ХХ століття багато з цих країн вибороли незалежність і стали суверенними державами, проте вплив колоніальної епохи відчувається й донині у різних аспектах їх розвитку та культурного спадку.

В свою чергу Європейський Союз розвиває свої можливості діяти на міжнародній арені. Процес передачі повноважень щодо проведення зовнішньої політики на рівень інституцій Європейського Союзу є дуже динамічним. Ефекти змін і наслідки процесу помітні особливо у відносинах з найближчими сусідами. Африка є континентом, який представляє особливий інтерес для багатьох держав-членів. З початку формування Європейського економічного співтовариства економічні відносини з африканськими країнами входили в рамки функціонування цієї організації. Політичний вимір відносин сформувався в міру внесення наступних змін до договорів про заснування Європейської Спільноти.

Отож Європейський Союз має широкий спектр інтересів в Африці, включаючи економічну співпрацю та розвиток, боротьбу з нелегальною міграцією, зміну клімату та біорізноманіття, стабільність та безпеку в регіоні, а також підтримку демократії, прав людини та соціального розвитку. ЄС також цікавиться спільною боротьбою з епідеміями та іншими глобальними викликами, що стосуються Африки, та партнерством у різних сферах, спрямованих на підвищення якості життя для африканського населення.

Також Європейський Союз виявляє інтерес до спільної боротьби з тероризмом, збройними конфліктами та іншими загрозами для міжнародної

безпеки, які можуть мати вплив на стабільність в регіоні. Крім того, ЄС відділяє увагу розвитку освіти, науки та технологій в Африці, що сприяє підвищенню громадянської освіченості та економічному зростанню.

Загалом, інтереси Європейського Союзу в Африці обумовлені бажанням сприяти сталому розвитку, підвищенню якості життя та зміцненню міжнародної стабільності в регіоні, що взаємовигідно для обох сторін.

А вивчення передумов формування, сучасного стану та перспектив відносин між Європейським Союзом та країнами Південної Африки (ПАР, Намібія, Ботсвана і Зімбабве) є важливим і актуальним з кількох ключових причин.

По-перше, це дозволяє розуміти економічну, політичну та культурну динаміку в регіоні, що важливо для прогнозування майбутнього співробітництва.

По-друге, аналіз історичних контекстів формування відносин може виявити чинники, що впливають на сучасні взаємини. Крім того, врахування сучасного стану дозволяє ідентифікувати проблеми та можливості для подальшого розвитку відносин у різних сферах.

Нарешті, аналіз перспектив становлення відносин має стратегічне значення для обох сторін, допомагаючи спрямувати зусилля на спільні цілі та забезпечити сталість та добробут у регіоні.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою дослідження є вивчення передумов формування, сучасного стану та перспектив становлення відносин між Європейським Союзом та країнами Південної Африки (Південно-Африканської Республіки, Намібії, Ботсвани і Зімбабве).

Реалізація вказаної мети кваліфікаційної роботи обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначити особливості африканського напрямку у політиці Європейського Союзу;
- з'ясувати історичні передумови становлення співробітництва ЄС із країнами Південної Африки;

- проаналізувати досвід співпраці ЄС і Південно-Африканської Республіки;
- висвітлити особливості відносин ЄС і Намібії;
- охарактеризувати зв'язки Ботсвани і ЄС;
- проаналізувати стан відносин ЄС і Зімбабве;
- окреслити труднощі у відносинах ЄС і країн Південної Африки;
- визначити перспективи співробітництва ЄС і країн Південної Африки;

Об'єкт і предмет кваліфікаційної роботи. Об'єкт дослідження – взаємовідносини та взаємовплив між Європейським Союзом і країнами Африки. Предмет дослідження – особливості відносин Європейського Союзу з країнами Південної Африки (Південно-Африканська Республіка, Намібія, Ботсвана і Зімбабве).

Аналіз стану розробки проблеми. Стан вивчення цієї проблеми повністю залежить від спроможності науковців об'єктивно оцінити численні чинники співробітництва ЄС з країнами Південної Африки на економіку, зовнішню торгівлю, соціальну сферу, дипломатію, тощо. Оскільки події в регіоні змінюються доволі повільно, що є причиною помірної зміни політики, ця тема на даний період часу не є достатньо проаналізована і вивчена науковцями. Проте, варто відзначити роботу Олександра Шарова «ЄС та Південна Африка: досвід співпраці», що дає уявлення про основні виклики у двосторонніх відносинах окремих держав, та їх роль у загальній політиці ЄС – Південна Африка. Також слід згадати таких авторів, як Джон Коцопулос, Френк Маттейс та Тоні Хаструп. Незважаючи на значний доробок вітчизняних та зарубіжних науковців у вивченні відносин між ЄС та країнами Південної Африки, варто зауважити, що існує низка недосліджених та дискусійних моментів. Зокрема, докладнішого вивчення потребують правові аспекти співробітництва країн Південної Африки та ЄС; на комплексне дослідження заслуговують відносини в сфері міграційної політики. Важливим є вивчення дипломатичних відносин між країнами.

Необхідним є й аналіз проблем та перспектив розвитку відносин країн Південної Африки та ЄС. З огляду на вищесказане, наукова актуальність теми не викликає жодного сумніву.

Джерела дослідження складають правові акти, статистика, інформаційні зведення Європейського Союзу щодо відносин між Європейським Союзом та країнами Південної Африки (Південно-Африканської Республіки, Намібії, Ботсвани і Зімбабве).

Методи дослідження. В процесі написання кваліфікаційної роботи були застосовані загальнонаукові методи аналізу та синтезу, узагальнення, зокрема аналіз джерел, літератури, що стало основою роботи, сформулювало розуміння теми. Застосування історичного методу дозволило з'ясувати передумови становлення співробітництва ЄС із країнами Південної Африки, тоді як використання системного методу дозволило здійснити загальну характеристику сучасного стану відносин ЄС і країн Південної Африки. Серед спеціальних методів був застосований хорологічний метод, який дав можливість здійснити просторовий аналіз країн Південної Африки. Порівняльний метод дозволив спів ставити стан і динаміку розвитку відносин ЄС і держав Півдня Африканського континенту.

Наукова новизна дослідження зумовлено проведенням комплексного науково-теоретичного аналізу ролі відносин ЄС і держав Південної Африки.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в тому, що сформульовані у дослідженні висновки, узагальнення та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення особливостей відносин між Європейським Союзом та країнами Південної Африки (Південно-Африканської Республіки, Намібії, Ботсвани і Зімбабве), а також у навчальній діяльності – для вивчення здобувачами освіти особливостей відносин між Європейським Союзом та країнами Південної Африки (Південно-Африканської Республіки, Намібії, Ботсвани і Зімбабве). Практичне значення дослідження закладається в можливості використання досвіду ЄС для розвитку стосунків України з державами Південної Африки.

Апробація результатів дослідження. Проміжний результат дослідження було апробовано у збірнику Студентських наукових записок Національного університету «Острозька академія» серії «Країнознавство і міжнародний туризм», вип. 11 (м. Острог, 2023 р.) опубліковано статтю «Відносини Європейського Союзу і країнами Південної Африки» (с. 45-55).

Структура кваліфікаційної роботи. Структура кваліфікаційної роботи відповідає меті та завданням дослідження і включає в себе вступ, три розділи, які включають вісім підрозділів, висновки та список використаних джерел.

Загальний обсяг кваліфікаційної магістерської роботи складає 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ЗАСАДИ ВІДНОСИН ЄС І КРАЇН ПІВДЕННОЇ АФРИКИ

1.1. Африканський напрям у політиці Європейського Союзу

6 березня 1957 року Кваме Нкрума оголосив про створення Республіки Гана, прискоривши процес деколонізації Африки на південь від Сахари. Менш ніж через три тижні, 25 березня, було підписано основоположний документ для становлення Європейського Економічного Союзу (ЄЕС) – Римський договір. Перші паростки політичної незалежності Африки та європейської інтеграції були не лише вирішальними подіями, які допомогли намітити майбутні траєкторії розвитку двох континентів. Вони також були нерозривно пов'язані з самого початку і, незважаючи на, здавалося б, різні шляхи – незалежність Африки та взаємозалежність Європи – заклали основу для заплутаних відносин між двома континентами¹.

Тож загалом витоки сучасного співробітництва європейських та африканських держав беруть свій початок у середині ХХ століття, коли колишнім колоніям та метрополіям було необхідно вибудувувати нові взаємини.

На етапі деколонізації інтереси Франції та Бельгії полягали насамперед у збереженні економічних і політичних зв'язків з колишніми колоніями. Ці чинники були закріплені в першій багатосторонній конвенції 1957 р. про асоціацію (*Association entre la Communauté économique européenne et les Etats Africains et Malgache*), підписаній між країнами-засновницями ЄЕС та учасниками новоствореної Асоціації афро-малагасійських держав. Укладення цієї угоди вважалось важливим додатком до Римського установчого договору 1957 р., який започаткував європейський «спільний ринок». Вказана

¹ Kotsopoulos J., Mattheis F. A contextualisation of EU-Africa relations: Trends and drivers from a reciprocal perspective, *South African Journal of International Affairs*. 2018. № 25 (4). P. 445.

домовленість, відома під популярною назвою «Євразифрика», дозволила зберегти преференційні економічні відносини між європейським «спільним ринком» та колишніми африканськими колоніями Франції та Бельгії².

Продовження ця політика отримала у Яундських та Ломейських конвенціях. Яундські конвенції, укладені у столиці Камеруну у 1963 та 1969 рр., сприяли лібералізації торгівлі та підтримували фінансово і технічні різні проекти в африканських країнах. Ломейські ж конвенції, підписані у місті Ломе (Того) у 1975, 1979, 1984, 1989 рр. були спрямовані на розвиток промисловості та сільського господарства, забезпечення продовольчої та екологічної безпеки, а також торкалися питань прав людини та соціально-економічного розвитку.

Однак Ломейські конвенції не принесли очікуваних результатів: жодна з держав АКТ не потрапила в число нових індустріальних держав, а навіть навпаки: експорт країн Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону до ЄЕС, незважаючи на надані їм преференції, не розширився; виробництво сільськогосподарської продукції скоротилося, сировинні галузі деградували; надії на індустріалізацію розвіялися, а заборгованість по середньострокових і довгострокових позиках більш ніж потроїлася³.

Більшість держав Африки до кінця ХХ ст. не змогли збудувати ні сильні економіки, ні стійкі політичні режими. Стало очевидним, що для політики розвитку необхідний принципово новий підхід.

Зміни, які настали, із закінченням холодної війни і прийняттям Маастрихтського договору 1992 р., який перетворив ЄЕС на ЄС, дали зрозуміти, що необхідно переглянути відносини та встановити більш всеосяжну форму партнерства. Так, 1995 р. ЄС опублікував «Зелену книгу», яка заклала основу для трансформації відносин між ЄС та Африкою під

² Толстов С. Африканський напрям у політиці Європейського Союзу. *Європейські історичні студії*. 2017. № 7. С. 19.

³ Мікічурова О. В. Труднощі в реалізації принципу взаємної вигоди в економічних відносинах Європейського Союзу та третіх країн. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2014. Вип. 122 (Ч.2). С. 68.

егідою АКТ⁴. «Зелена книга» рекомендувала відновити відносини, зберігаючи договірний характер Ломейських конвенцій та орієнтуючись на міжнародні та регіональні події.

Однак в 1990-ті роки значно погіршилась ситуація майже в усіх африканських країнах. Стало очевидним, що політична і, як наслідок, соціально-економічна стабільність у цьому непростому регіоні не встановиться сама по собі. Тож, до початку ХХІ ст. актуалізувався порядок денний відносин країн Європейського Союзу та країн Африки, який вимагав укладання нових угод та нового підходу.

Відносини між Європейським Союзом і Африкою були офіційно започатковані під час першого саміту, який відбувся в Каїрі 3-4 квітня 2000 р.⁵. У ньому взяли участь 66 делегацій з країн Африки та Європи. З цього моменту можна говорити про рамки політичного діалогу на основі прийнятих інституційних рішень, які набули форми регулярних зустрічей міністрів і високопосадовців.

Декларація та план дій, прийняті на цьому саміті, містять важливі політичні та економічні зобов'язання в таких сферах: регіональне економічне співробітництво; інтеграція Африки у світове господарство; права людини, демократичні принципи, ефективне врядування; розбудова миру та запобігання конфліктам; розвиток (боротьба з бідністю, освіта, охорона здоров'я, довкілля, продовольча безпека). Резолюції саміту також передбачають повернення вкрадених культурних цінностей з колишніх колоній та поступки щодо скорочення зовнішнього боргу африканських країн⁶.

На Каїрському саміті було запропоновано новий механізм, який мав сприяти реалізації плану дій. Він базувався на зустрічах на рівні глав держав і урядів (саміти ЄС–Африка), а також на зустрічах міністрів (між самітами) і

⁴ Право Європейського Союзу: Підручник за ред. Р.А. Петрова. Київ: Істина, 2017. С. 276.

⁵ Cairo Declaration, Cairo Plan of Action 2000, Africa-Europe Summit Under the Aegis of the OAU and the EU, Cairo, 3=4 April 2000. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_00_901

⁶ Ibid.

зустрічах Дворегіональної групи на рівні керівних посадових осіб. Саміт мав стати новим відкриттям у міжконтинентальних відносинах, відходом від сприйняття відносин з точки зору колоніальної спадщини. Попередні спроби налагодження відносин в рамках Євро-Середземноморського партнерства або Європейської політики сусідства, а також на основі Угоди Котону⁷ призвело до встановлення діалогу з групами африканських країн, але він не був скоординованим і послідовним і не охоплював країни всього континенту.

Звернемо увагу, що Угода Котону укладена у 2000 р. між країнами-членами ЄС та країнами, що входять до так званої АКТ групи. АКТ – це країни Африки, Карибського басейну та Тихого океану (African, Caribbean і Pacific Group of States, ACP countries), які 1975 р. підписали Джорджтаунську угоду про спільну роботу. В АКТ групу входять 79 країн, з них 48 країн Африки, 16 країн Карибського басейну та 15 тихоокеанських. Офіційно Угода набула чинності 1 квітня 2003 р. та була переглянута двічі: у 2005 та 2010 рр.

Основна мета, декларована Угодою Котону: сприяння та прискорення економічного, культурного та соціального розвитку держав АКТ з метою сприяння миру та безпеці та створення стабільного та демократичного політичного середовища, а також скорочення бідності відповідно до цілей сталого розвитку та поступова інтеграція країн АКТ у світову економіку⁸.

Базові засади Угоди такі:

- рівність партнерів та право власності на стратегії розвитку;
- участь: крім центрального уряду як основного партнера, місцеві органи влади, приватний сектор та громадянське суспільство також мають підтримувати ініціативи АКТ;
- ключова роль діалогу та виконання взаємних зобов'язань та підзвітність;

⁷ The Cotonou Agreement and multiannual financial framework. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=LEGISSUM:r12101>

⁸ Ibid.

- диференціація та регіоналізація: механізми та пріоритети співробітництва залежать від рівня розвитку партнера, його потреб та його довгострокової стратегії розвитку. Спеціальний режим має бути створений для найменш розвинених країн. Необхідно враховувати вразливість тих, хто не має виходу до моря і острівних країн;

- особливий акцент має бути поставлений на регіональну інтеграцію, зокрема на континентальному рівні;

- необхідно також заохочувати партнерство та будувати зв'язки між учасниками АКТ та ЄС, а також зміцнення мереж та обміну досвідом та знаннями між акторами⁹.

Угода Котону вперше так докладно окреслила всі тонкощі співпраці між двома регіонами, Європейським Союзом та країнами Африки. Цей документ окреслив основні поля взаємної роботи на найближчі двадцять років. Угода Котону принципово змінила підхід до співпраці, тим самим намагаючись відповісти на виклик, який глобально представляє Африка як єдине ціле. Цей виклик полягає в нездатності африканських країн вирішити свої політичні та соціально-економічні проблеми після здобуття незалежності.

Тут важливо усвідомлювати, що на момент підписання укладання Угоди, саме Європейський Союз був актором міжнародних відносин, зацікавленим у розвитку Африки найбільше, і як ми бачимо, мав історичну традицію співпраці з нею.

Створення Нового партнерства для африканського розвитку (далі – НЕПАД) у 2001 р. та трансформація у 2002 р., яка завершилася створенням Африканського союзу (далі – АС), мали важливе значення для подальшої діяльності Союзу. Африка вступила на шлях інтеграції. Стали помітними процеси згуртування країн Африки навколо регіональних організацій. В Африці з великими труднощами виник новий, ключовий партнер у

⁹ The Cotonou Agreement and multiannual financial framework. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=LEGISSUM:r12101>

міжнародних відносинах – Африканський Союз, який мав намір стати політичним актором, що виражає спільну думку африканських держав¹⁰.

Формування Африканського союзу та НЕПАД є ознакою того, що африканські лідери рішуче налаштовані взяти контроль і відповідальність за зміни в Африці. Ці події наклали відбиток на підготовку до наступного, другого в історії, саміту ЄС–Африка. Запланований на 2003 р. саміт відкладено. Це сприяє політичному розчаруванню обох сторін. Однак Єврокомісія продовжує вести діалог з окремими африканськими країнами та Африканським Союзом.

Слід зауважити, що 12 жовтня 2005 р. Європейська комісія ухвалила проект стратегії ЄС щодо Африки під гаслом Європейсько-африканського пакту про прискорення розвитку Африки. 17 листопада 2005 р. Європейський парламент прийняв резолюцію про Стратегію розвитку Африки (2005/2141)¹¹. Під час грудневого саміту 2005 р. Європейська Рада схвалила змінену пропозицію Комісії, включену до її повідомлення, результатом чого стало прийняття Стратегії ЄС для Африки.

Стратегія створила єдину основу для всіх країн ЄС і підтвердила, що розвиток Африки є одним із головних політичних пріоритетів ЄС. Стратегія включала національний, регіональний і панафриканський рівні партнерства. Його метою було створити комплексну, інтегровану та довгострокову структуру для співпраці ЄС з африканським континентом. Він базувався на двох припущеннях:

- без верховенства права, безпеки та миру неможливо досягти тривалого прогресу в розвитку;
- регіональна інтеграція, регіональна торгівля та регіональні зв'язки є важливими факторами підтримки економічного розвитку.

¹⁰ Шворак Л. О. Новітні механізми регіональних інтеграційних угруповань на Африканському континенті. *Actual Problems of International Relations*. 2015. №1 (125). С. 148.

¹¹ Leipziger D., Yusuf Sh. Growth Strategies for Africa in a Changing Global Environment. The Growth Dialogue. https://policydialogue.org/files/events/TICAD_Africa_revised-1_YusufLeipziger.pdf

Стратегія визначила рамки для діяльності європейських інституцій та окремих держав-членів щодо Цілей розвитку тисячоліття ООН, де необхідна більша підтримка в сферах, які безпосередньо впливають на рівень життя, таких як охорона здоров'я, освіта та продовольча безпека. Стратегія також містить пропозицію про підписання угод про економічне партнерство між ЄС та африканськими регіонами та встановлення партнерства ЄС-Африка у сфері інфраструктури, метою якого буде підтримка трансафриканських програм будівництва транспортних, енергетичних, мережі зв'язку та каналізації¹².

Стратегія стала стимулом для подальших дій. На п'ятій зустрічі міністрів ЄС–Африки в грудні 2005 р. в Бамако, Малі, було підтверджено необхідність вивести партнерство між ЄС і Африкою на новий стратегічний рівень. Тому мала бути підготовлена спільна стратегія ЄС і Африки, яка б визначала партнерство ЄС з Африкою, а не залишалася, як раніше, на рівні односторонньої стратегії ЄС щодо Африки. У рамках цього нового стратегічного партнерства Африка африканські держави та організації, мали взяти на себе відповідальність за своє політичне майбутнє та розвиток.

Відносини між країнами ЄС і африканськими країнами більше базувались на рівності. Цей новий підхід не вплине на масштаби та обсяг допомоги розвитку для забезпечення реалізації Цілей розвитку тисячоліття в Африці. Позиція, розроблена в Бамако, підтверджена на саміті Європейської ради в грудні 2006 р. та на саміті Африканського Союзу в січні 2007 р. Процес підготовки спільної стратегії потребував двосторонніх консультацій на різних рівнях. Під час спільних зустрічей було вироблено домовленості щодо політичних цілей та пріоритетів.

Сторону ЄС представляли Комісія, Секретаріат Ради та наступні президентства в євроспільноті (Німеччина, Португалія та Словенія).

¹² Opinion of the European Economic and Social Committee on Prioritising Africa: European civil society's perspective (2006/C 195/25). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:195:0104:0109:EN:PDF>

Африканський союз був представлений Комісією АС, а також головуючими державами АС. Країни також активно залучалися до домовленостей координації політичних питань у рамках Каїрського діалогу. Попередній проект спільної стратегії був прийнятий у Брюсселі на зустрічі міністрів 15 травня 2007 р. До процесу консультацій були залучені представники Європейського парламенту, Панафриканського парламенту, а також соціально-економічні партнери.

У Лісабоні 8–9 грудня 2007 р. лідери держав та урядів країн ЄС та Африки прийняли Спільну стратегію Африка – ЄС (JAES) та план дій на 2008–2010 рр. щодо реалізації Стратегічного партнерства Африки – EU17.

«Спільна стратегія Африка – ЄС» окреслює чотири стратегічні пріоритети, що розкривають цілі партнерських відносин. До них належать:

а) «Мир і безпека» (визначає в якості орієнтиру зміцнення архітектури миру і безпеки Африканського континенту). З метою підтримки цього напрямку з 2004 р. ЄС асигнував до Африканського фонду миру понад €1,1 млрд. Зазначений фонд надає фінансове забезпечення різним операціям з підтримання миру в Африці, в тому числі місії Африканського Союзу в Сомалі (далі – AMICOM) і Міжнародній місії з підтримки в Малі (далі – AFISMA), розгорнутій у першій половині 2013 р.¹³.

б) «Демократичне врядування та права людини». Діалог з цих питань розпочався в 2008 р. у межах окремої «платформи». Станом на початок 2014 р. між ЄС і АС було проведено 10 раундів діалогу з питань по правах людини (стосується питань миру і безпеки, становища жінок і дітей у конфліктах, спостереження за виборами, застосування смертної кари, прав мігрантів, прав бізнесу, прав людини та боротьби з безкарністю)¹⁴.

с) «Торгівля та регіональна інтеграція». Цей напрямок стосується діалогу між ЄС і АС з питань регіональної економічної інтеграції. У межах

¹³ A Joint Africa-EU Strategy (Lisbon, 9 December 2007) / Council of the European Union. 16344/07 (Presse 291). 82 p. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/97496.pdf

¹⁴ Ibid.

цього напряму ЄС надає допомогу через власний Тростовий фонд із розбудови інфраструктури Африки, що надається в формі грантів і кредитів.

d) «Основні цілі розвитку» передбачають вирішення регіональних завдань розвитку, сформульованих для африканських країн у межах самітів і конференцій з виконання Декларації тисячоліття ООН («Цілі розвитку тисячоліття»). Вони стосуються скорочення бідності, забезпечення населення чистою питною водою, збільшення тривалості життя тощо. Проте, попри певні успіхи, передбачені цілі та завдання не були виконані до терміну їх перегляду в 2015–2016 рр¹⁵.

На саміті також була прийнята Лісабонська декларація, в якій африканські та європейські країни висловили, що «на знак визнання наших прагнень і всього, що нас об'єднує і пов'язує, ми сповнені рішучості будувати нове, стратегічне політичне партнерство майбутнього, що виходить за межі встановлених ролей донорів і реципієнтів і базується на спільних цінностях і цілях у прагненні до миру та стабільності, демократії та верховенства права, прогресу та розвитку»¹⁶.

29–30 листопада 2010 р. в Тріполі відбувся третій саміт Європейський Союз–Африка. Саміт проходив під гаслом «Інвестиції, економічне зростання та створення робочих місць»¹⁷. У його обговореннях домінували питання, пов'язані з міграцією, енергетикою, зміною клімату та сільським господарством, продовольчою безпекою, регіональною інтеграцією, інфраструктурою, інформаційними технологіями, наукою, повітрям та космосом.

На саміті була помітна відсутність деяких голів держав та урядів, які представляють найбільші країни-члени Європейського Союзу. Хоча й варто звернути увагу на відсутність представників Судану та присутність

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Lisbon Declaration - EU Africa Summit (Lisbon, 8-9 December, 2007). URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/97494.pdf

¹⁷ 3rd Africa EU-Summit 29/30 November, Tripoli. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_10_604

президента Зімбабве Роберта Мугабе, звинуваченого міжнародною спільнотою в порушенні прав людини.

Четвертий саміт ЄС–Африка (Брюссель, 2 – 3 квітня 2014 р.), ухвалив Декларацію глав держав та урядів – політичний документ, що супроводжує «дорожню карту» на 2014 – 2017 рр. «Дорожня карта» окреслює п'ять пріоритетних напрямків багатосторонніх відносин. Їх перелік включає наступні рубрики: мир і безпека; демократія, належне управління та права людини; розвиток людського потенціалу; сталий та інклюзивний розвиток, зростання та континентальна інтеграція; глобальні і виникаючі питання¹⁸. На додаток до спільної політичної декларації саміт ухвалив окрему декларацію з питань міграції і мобільності, в якій вміщено деталізований план дій по боротьбі з нелегальною міграцією та торгівлею людьми.

П'ятий саміт ЄС–Африка відбувся 29-30 листопада 2017 р. у столиці Кот-д'Івуару Абіджані. У роботі саміту, що проходив під девізом «Інвестування в молодь – запорука стабільного майбутнього», обговорювалися питання міграції, тероризму, військової співпраці та майбутнього для африканської молоді¹⁹.

Останній на даний час, шостий саміт, відбувся в Брюсселі 17 та 18 лютого 2022 р., хоча й був запланований на жовтень 2020 р., але був відкладений через пандемію COVID-19. Він завершився ухваленням декларації про «Спільне бачення на період до 2030 року». Вона передбачає «оновлене партнерство в ім'я солідарності, безпеки, миру та сталого та міцного економічного розвитку та процвітання для наших громадян та наших майбутніх поколінь»²⁰.

Таким чином, два континенти, Європа та Африка, протягом усієї історії мали тісні взаємозв'язки, піком яких стала колонізація європейцями

¹⁸ Fourth EU-Africa Summit 2-3 April 2014, Brussels Roadmap 2014-2017. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21520/142094.pdf>

¹⁹ 5th African Union - EU Summit, 29-30 November 2017. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2017/11/29-30/>

²⁰ European Union - African Union summit, 17-18 February 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2022/02/17-18/>

практично всіх африканських територій. З 2000-х рр. Європейський Союз та держави Африки розпочали перехід до рівноправної співпраці, і цей період можна виділити в окремий етап їхньої історичної взаємодії. Це з створенням і підписанням кількох стратегічних документів, у яких прописувалися нові засади співробітництва.

Зокрема, під час саміту 15-16 грудня 2005 р. Європейська рада прийняла документ «Стратегія Європейського Союзу для Африки: Європейсько-африканський пакт щодо прискорення розвитку Африки». Це було вираженням консолідованого підходу ЄС до формування політики щодо всього африканського континенту. Стратегія стала основою для вжиття заходів щодо створення рамок для стратегічного партнерства між Європейським Союзом та Африкою, що було підтверджено наступних самітах ЄС–Африка.

1.2. Історичні передумови становлення співробітництва Європейського Союзу із країнами Південної Африки

З'ясування сучасного стану відносин ЄС із країнами Південної Африки є складним без усвідомлення їх історичних передумов, тому розглянемо їх детальніше.

Хоча для Європи території Південно-Африканської Республіки (РРА, афр. Republiek van Suid-Afrika, англ. Republic of South Africa) були відкриті в 1487 р. Бартоломеу Діасом (він доплив до мису Штормів, назва якого потім замінене королем Португалії Іоанном II на сучасний – мис Доброї Надії), ще дві європейські країни – Нідерланди та Велика Британія – мали значний вплив на сучасний просторовий вимір Південно-Африканської Республіки. Це результат колонізації, що почалася в 1652 р., яка почалася із заснування Кейптауна Яном ван Рібекком з Голландської Ост-Індської компанії.

З самого початку зростаюча колонія поселенців (званих бурами) була втягнута в конфлікти з місцевими племенами банту, які витіснили корінних

бушменів і готтентотів (XVI ст.). Невдовзі ці території також стали предметом інтересу Великої Британії, яка в 1785 р. заснувала там колонію Порт-Елізабет. Співіснування обох колоній закінчилося конфліктом (дві так звані англо-бурські війни), результатом якого був їх відхід бурів в глиб континенту і заснування нових країн – Натал, Трансвааль, Оранж. Англіїці, в чийх руках знаходилася Капська земля, спокушені алмазними і золотими копальнями, відкритими бурами, знову напали на нові країни. Конфлікт пішов своєю чергою, і нарешті в 1910 р. було створено Південно-Африканський Союз, який був британським домініоном і складався з чотирьох частин: Натал, Трансвааль, Оранж і Капської країни²¹.

Наступні значні події в історії південноафриканської країни відбулися в 1930-х рр. Британський парламент прийняв Вестмінстерський статут, який значно обмежив можливість втручання в питання законодавства та виконавчої влади британських домініонів (включаючи Південно-Африканський Союз), що призвело до прийняття парламентом Південної Африки Статуту Південної Африки (1934 р.) й означало здобуття Союзом майже повної незалежності. Крім того, усі вимоги щодо доступу до привілеїв для білих чоловіків були скасовані, а доступ до привілеїв було розширено для білих жінок (Закон про надання прав жінкам).

Третьою знаменною подією було «переведення» корінних жителів (афро-чорних, чорношкірих південноафриканців) в окремий електоральний пул – відтепер вони мали обирати окремий комплект своїх представників (які мали бути білими). Ця політика була продовжена в 1940-х рр., коли були запроваджені принципи расової сегрегації – білі, «кольорові» (Coloreds) і азіати (азіатські південноафриканці, індіанці) повинні були заселити територію 87% країни (включаючи міста і селища), тоді як чорні південноафриканці повинні були задовольнятися територією, маючи право

²¹ Boister N., Devenish G. Constitutional and political developments, *South African Human Rights*. 1993. Nr 4. P. 44.

залишити її лише після отримання згоди влади (включаючи Закон про реєстрацію населення 1950 р.).

Цю спільноту також поділяли на окремі етнічні групи, створюючи території (хоумленди) із заселених ними територій. Х. Бойзен зауважує, що їх влада отримала компетенції в галузі законодавчої та виконавчої влади, що призвело до того, що деякі з них (Транскей, Бопутатсвана, Венда, Сіскей) отримали де-юре незалежність від ПАР, але це було більше спрямовано на ізоляцію цих етнічних груп від впливу на державну політику, а не на надання їм автономії²². Ця політика призвела до виключення Південної Африки з Британської Співдружності.

Ще однією важливою подією став референдум 1960 р. про майбутнє території нинішньої ПАР, в якому могли брати участь лише білі громадяни. У результаті в 1961 р. була проголошена незалежна Південно-Африканська Республіка.

В другій половині ХХ ст. аж до 1990-х рр. в державі домінувала політика апартеїду – системи правління, яка упривілейовувала білу меншість і водночас дискримінувала іммігрантське населення Африканського континенту (тож апартеїд означає сегрегацію)²³.

Прийнята в 1983 р. конституція, як зазначає Г. Девеніш – заснована на ідеях расової сегрегації – раніше формально виражених в Законі про реєстрацію населення, лише підтвердила прийняту раніше політику апартеїду і усунула корінне населення від участі в політичному житті країни²⁴. Система правління, передбачена цією конституцією, базувалася на трипалатному парламенті та президенті, який обирався Колегією виборців (призначався палатами парламенту) і був керівником виконавчої влади та мав широкий спектр компетенцій. У парламентських палатах були адекватне

²² Booyesen H. South Africa, In Need of a Federal Constitution for Its Minority Peoples. *Loyola of Los Angeles International & Comparative Law Journal*. 1997. Nr 19. P. 21–22.

²³ Christopher A. J. Delineating the nation: South African censuses 1865-2007. *Political Geography*. 2009. Nr 28. P. 9.

²⁴ Devenish G. Constitutional reform. *South African Human Rights*. 1990. Nr 1. P. 173–174.

представництво трьох груп: білих, «кольорових» і азіатів (азіатських південноафриканців, індійців). У доктрині систему, запроваджену конституцією 1983 р., називають, конституційним апартеїдом, і реакцією на нові обставини стали подальші соціальні заворушення, втрата влади вплив на окремих територіях, а потім і перспектива подій 1990-х рр.

У 1990-х роках відбувся демонтаж цієї системи, символом якого став Нельсон Мандела (разом з президентом Південної Африки Ф. В. де Клерком, який отримав Нобелівську премію миру). Починаючи з драматичних подій і масових зібрань, що відбулися 20 грудня 1991 р. в головній частині Всесвітнього торгового центру в Кемптон-Парку, почався етап кількарічних переговорів в рамках Конгресу за демократичну Південну Африку – конференція свого роду (Codesa – Конгрес за демократичну Південну Африку), в рамках якого зважувалася подальша доля державного устрою.

Робота була зосереджена на чотирьох питаннях: реінкорпорація чотирьох справді незалежних бантустанів у державну структуру, створення перехідного уряду, який приведе державу до демократичних реалій, встановлення фундаментальних принципів нового конституційного ладу, включаючи спосіб ухвалення нової конституції, створення механізмів, що забезпечують реалізацію принципу політичного плюралізму (зокрема, питання звільнення політв'язнів, повернення біженців та питання вільних ЗМІ)²⁵. Обговорення супроводжувалися різними видами політичного тиску (погрози вийти з переговорів), а також демонстраціями, страйками та заворушеннями, під час яких загинули тисячі мирних жителів (включаючи різанину в Бойпатонгу).

Нарешті, у липні 1993 р. був підготовлений проект тимчасової конституції, який був прийнятий парламентом у грудні 1993 р., а в січні 1994 р. набула чинності Тимчасова конституція, яка впроваджувала ідею унітарної демократичної держави, відкидаючи принципи расової сегрегація.

²⁵ Christopher A. J. Delineating the nation: South African censuses 1865–2007. *Political Geography*. 2009. Nr 28. P. 11.

Що стосується Намібії, то слід звернути увагу, що з 1883 р. влада над територією утримувалась Німеччиною. Початок колонізації цієї країни поклав торговець тютюном з Бремена Адольф Людериц, який обманним шляхом скупив за безцінь у місцевих мулатів територію на узбережжі площею 45 тис. кв. км, яка надалі перейшла у власність уряду Німеччини під назвою Південно-Західна Африка. Пізніше у рамках Занзібарського договору колоніальні володіння Німеччини було узаконено.

Незважаючи на несприятливі природні умови, переважно через посуху, експлуатація африканських земель для Берліна була вигідною. Повстання місцевого населення (гереро) жорстоко придушувалися шляхом позбавлення їх коштів для існування та примусового переселення в резервації. На початку ХХ ст. саме тут з'явилися прообрази німецьких концентраційних таборів, де проводилися медичні дослідження над місцевим населенням та масове знищення тих, кого не можна було використати на каторжних роботах, що фактично ознаменувало початок реалізації політики гітлеризму. За оцінками фахівців, загинули 80 тис. африканців.

За підсумками Першої світової війни Намібія за Версальським договором відійшла до Південно-Африканського союзу. У 1966 р. визвольна боротьба африканців за незалежність під проводом партії та збройної організації народів Південно-Західної Африки (див – СВАПО) на чолі із С. Нуйомою ознаменувалася офіційним скасуванням колоніального панування. З 1968 р. країна отримала назву Намібія зі столицею у Віндхуку – єдиному великому місті країни. Однак політична та збройна боротьба з ПАР тривала²⁶.

Тільки в 1988 р. були підписані відповідні угоди за участю Анголи, Куби, ПАР та за посередництва США та СРСР. У 1990 р. лідера СВАПО Нуйома було обрано президентом, Установча асамблея ухвалила Конституцію країни. Після здобуття незалежності у 1990 р. постало питання про визнання дій Німеччини геноцидом щодо двох африканських племен

²⁶ Іншаков С. М., Казакова В. А. Намібія: злочинність та правова система. *Вісник лінгвістичного університету*. 2022. № 2 (843). С. 149.

(гереро та нама), що було нею офіційно визнано лише у 2021 р., проте вимоги про компенсації задоволені були. Проте у розвиток економіки Намібії Німеччини інвестувала 1,1 млрд євро²⁷.

В свою чергу Ботсвана була однією з багатьох африканських країн, постраждалих від боротьби за Африку, іноді також називають завоювання Африки, де західноєвропейські держави намагалися контролювати і колонізувати всі частини Африки. Сутичка за Африку сталася між роками 1880 до 1914, з такими країнами, як Великобританія, Франція, Бельгія, Португалія, Іспанія та Італія вторгнення та колонізація більшої частини Африки. У Ботсвані панувала Британія. Під британським правлінням регіон Ботсвана називався протекторатом Бечуаналенд²⁸.

Звернемо увагу, що Ботсвана означає «місце, де знаходиться Тсвана», ототожнюється з основною національною мовою (Сет Свана), а її громадяни відомі як Бат Свана або Тсвана. Однак термін тсвана має два значення. В урядовій риторичі він зазвичай використовується для зображення «громадян Ботсвани». Однак цей термін також відноситься до етнічно «тсвану», на відміну від інших етнічних груп, що існують у країні. Цей подвійний відтінок допускає як сильні націоналістичні настрої, так і дебати про панування тсвани та ідеологію над людьми загалом²⁹.

Отож Ботсвана, колишня Бечуаналенд, пройшла складний шлях під впливом європейського колоніалізму. З 1885 р. британський уряд взяв Бечуаналенд під свій «захист». Північна територія залишалася під прямим управлінням як протекторат Бечуаналенд і сьогодні є Ботсваною, а південна територія стала частиною Капської колонії і тепер є частиною північно-західної провінції Південної Африки.

²⁷ Ibid.

²⁸ Решетов І. Ботсвана: шлях до процвітання здолає той, хто йде. *Азія і Африка сьогодні*. 2004. № 9. С. 52.

²⁹ Стадвел Дж. Серія начерків про світовий фронтір розвитку. Записки з Африки 3: Ботсвана (Частина I). URL: <https://huxley.media/serija-zametok-o-mirovom-frontire-razvitija-zapiski-iz-afriki-3-botsvana-chast-i/>

З 1920 р. за тсванами законодавчо закріпили право брати участь у роботі органів Бечуаналенда, що дозволило народу брати участь у управлінні.

Як і в Намібії, основним життєздатним видом економічної діяльності був випас худоби на напівзасушливих землях. Спадкоємцем трону найбільшої «племінної» групи (термін, який використовували британці, хоча більшість кожного з восьми позначених «племен» були асимільовані, а не походять від спільних предків) був Серетсе Кхама³⁰.

Понад п'ять років він провів у засланні, оскільки його шлюб із білою британкою вважався неприйнятно провокаційним для південноафриканського уряду апартеїду. Проте після повернення 1956 р. Кхама тісно співпрацював із останнім британським комісаром, щоб запустити розвиток національних інститутів управління. Спочатку Законодавча рада була розділена порівну між африканськими та європейськими представниками, причому африканці обиралися підняттям рук, що гарантувало перевагу аристократам, які володіють худобою.

Коли політизована Ботсвана, як називають гірників цієї країни, які працюють у Південній Африці, сформувала радикальну політичну партію, Кхама відповів створенням партії істеблішменту, яку очолює африканські члени Законодавчої ради. Демократична партія Ботсвани (далі – ДПБ) продовжує домінувати у політиці держави до сьогодні. У 1960 р. оприлюднено, а 1965 р. прийнято конституцію протекторату. Боротьба за незалежність африканського народу призвела до краху колоніальної системи.

30 вересня 1966 р. Ботсвана стає незалежною державою зі столицею в Габороне і вважається найстарішою і найстабільнішою демократією Африки, хоча і не позбавлена деякого ряду проблем. Вона є одним із прикладів успішного розвитку країн Африки³¹. У тому сенсі, що це держава, яка після здобуття незалежності, всього за одне покоління, перейшла від бідності до

³⁰ Стадвел Дж. Серія начерків про світовий фронт розвитку. Записки з Африки 3: Ботсвана (Частина I). URL: <https://huxley.media/serija-zametok-o-mirovom-frontire-razvitija-zapiski-iz-afriki-3-botsvana-chast-i/>

³¹ Порівняльне тематичне дослідження – Ботсвана та Сомалі. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org>

рівня доходу вище за середній, тобто з четвертого на другий рівень доходу за шкалою Світового банку (інша справжня історія успіху – крихітна острівна держава Маврикій). Ботсвана викладає два важливі уроки іншим країнам, що розвиваються, особливо африканським.

По-перше, тому, Ботсвана змогла перетворити традиційну місцеву аристократичну правлячу структуру, очолювану вождями племен, у сучасну, національну, демократичну політичну структуру, в якій інтереси еліт були враховані достатньою мірою, щоб вони погодилися прийняти реформи.

По-друге, своїми успіхами і прорахунками, які стали наслідком того, що бідна, але добре керована, багата на природні ресурси держава вирішила дотримуватися традиційних економічних рекомендацій про те, як використовувати природні багатства для розвитку своєї економіки.

Зімбабве, колишнє Родезія, пережило складну історію під впливом європейського колоніалізму. У кінці XIX ст., британські колонізатори почали займати ці землі, що тоді відомі як Південна Родезія, під керівництвом підприємливого першопрохідця Сесіла Родса. Місцевість на ім'я Родса стали називати Родезією, Замбію – південною, а Зімбабве – північною³².

У 1895 р. військові підрозділи Британської Південноафриканської компанії увійшли в північні області та центр Зімбабве. Таким чином, Британія почала контролювати всі території, вести активні роботи з видобутку корисних копалин.

У 1890 році, для просування землями Зімбабве, британські колонізатори будують фортецю Солсбері, що пізніше стала столицею держави містом Хараре. Через три роки всі інші території вже контролювали британці. Встановлення колоніального режиму, усіякі утиски чорних місцевих жителів, що використовуються як раби, викликали невдоволення племен, і стало причиною повстання в 1896 р. Хвилювання тривали до кінця

³² Косухін Н. Д. Політологія розвитку африканських країн. М.: РУДН, 2009. С. 202.

1897 р., але зазнало краху через велику різницю в озброєнні і повну розрізненість повстанців.

У Зімбабве тоді починають переселятися білі колоністи з Європи, Америки та асоціації Південної Африки, що призвело до примусового витіснення місцевих жителів у резервації. 1922 р. проходить перший референдум, у ньому беруть участь лише білі жителі країни. Було поставлене питання про входження країни до Південно-Африканського Союзу. Колоністи не підтримали ініціативу. А за рік сама Великобританія робить державу колонією з власним управлінням.

Політика дискримінації корінних жителів країни, що проводилася урядом, призвела до прийняття в 1930 р. закону, що виділяє територію, на якій могли жити і працювати тільки білі люди. У 1934 р. ухвалюється закон, який забороняє профспілки на промислових підприємства³³.

Закінчення Другої світової війни зруйнувало колоніальну систему та принесло багатьом африканським країнам незалежність. У Родезії та інших країнах півдня Африки, ПАР, Анголі та Мозамбік, навпаки, управління повністю перейшло до білих колонізаторів. Родезія вимагала від Британії незалежності, але та не збиралася відпускати.

У 1953 р. Південна Родезія та Північна Родезія, держава Ньясаленд, нинішня Малаві, створили Федерацію держав, що мають усі ознаки федерації. Їх території тоді вже не були колоніями, але ще не мали статусу незалежної британської держави – домініону³⁴. Через десять років федерація сама розпалася.

Уряд Англії вимагав передачі влади до рук чорношкірих місцевих жителів. На противагу цьому ультиматуму, у листопаді 1965 р., прем'єр-міністром Яном Смітом оголошено незалежність Родезії. Світ такі дії визнав не правочинними, на державу накладено низку санкцій, які мало лякають урядову еліту. У 1970 р. Сміт проголошує Родезію Республікою, яку знову світ проігнорував.

³³ Робінсон Д., Аджемоглу Д. Чому одні країни багаті, інші бідні. Походження влади, процвітання та злиднів. Київ: Наш формат, 2017. С. 193.

³⁴ Ibid.

Поки політики вирішували питання дипломатичним шляхом, всередині країни з'явилися партизани, які виборювали звільнення з рабства. Збройну боротьбу вели з одного боку члени Африканської Національно-визвольної армії, очолювані Роберто Мугабе, з іншого – солдати Народно-революційної армії Зімбабве, керовані Джошуа Нкомо. З 1978 р. прем'єр-міністр Сміт розпочав переговори з обома сторонами та чорним керівником Об'єднаного Африканського конгресу Абелем Музореєвим. Проведені парламентські вибори дали більшість для чорних депутатів, але судові органи та армія залишалися в руках білих депутатів. Парламент був очолений Абелем Музореєвим, а країна отримала подвійну назву Зімбабве-Родезія. Наприкінці 1979 р. управління країною передано в руки англійському лорду Артуру Крістоферу Джону Соумсу, який зумів роззброїти повстанські армії³⁵.

У виборах 1980 р. з великим відривом перемогло радикально налаштоване крило Роберта Мугаби. Було укладено угоду, яка зберігала білим власникам недоторканність їх володінь на 10 років, і вводилася квота на місця в парламенті, хоча за рішенням більшості голосів цей пункт могли змінити в будь-який час. Країну почали називати Зімбабве.

Отож загалом оцінюючи передумови формування відносини між ЄС та Африкою неможливо ігнорувати важкий тягар століть надзвичайно проблем між Європою та Африкою. Як показує історія Європа як континент має особливі та «своєрідні» відносини з Африкою.

Колоніальна спадщина все ще впливає на стосунки між двома сторонами, оскільки «вона сприяє створенню очікувань компенсації (через допомогу) і фіксує розчарування, коли ці очікування не виправдовуються». Крім того, незважаючи на неодноразові протести багатьох африканських еліт після здобуття незалежності звільнитися від колоніального минулого та зв'язків, які пов'язують Африку та Європу, для більшості країн Африки ЄС залишається головним торговельним партнером і поглинає близько 85% сільськогосподарського експорту Африки та 75% загальної торгівлі Африки на південь від Сахари.

³⁵ Косухін Н. Д. Політологія розвитку африканських країн. М.: РУДН, 2009. С. 204.

Тейлор зазначає³⁶, що процес колонізації призвів до того, що економіка африканських країн була більше орієнтована на потреби європейського капіталу, ніж на потреби місцевого населення, і таким чином створено модель залежності, яку дуже важко зламати і яка призводить до те, що Даніель Бах назвав «інтеграцією через гістерезис»³⁷.

Наприклад, валютні союзи франків КФА (Coopération financière en Afrique centrale («Фінансове співробітництво в Центральній Африці»)) в Західній та Центральній Африці, відповідно, виявилися стійкими до деколонізації та залишаються підтриманими Міністерством фінансів Франції, оскільки африканські еліти використовували монетарні зв'язки з ЄС для інвестування у власність та інші активи за кордоном. Європейські мови все ще домінують в офіційному дискурсі та освіті в багатьох африканських країнах. Звичайно, ніякі відносини не є статичними. Кілька моментів з часом виявляють як закріплення неокolonіальних відносин, так і швидкоплинні виклики стійкості колоніальних спадок.

Таким чином, розуміння повного контексту формування особливостей відносин між Європою та Африкою вимагає осмислення передумов цих відносин в історичному аспекті. Адже колонізаторська політика європейських країн, які є нині членами ЄС, зумовила формування давніх та досить тісних відносин з країнами Південної Африки, які ґрунтувались на геостратегічних, економічних та культурних зв'язках.

Висновки до Розділу I

Дослідження засад відносин ЄС і країн Південної Африки в рамках першого розділу кваліфікаційної роботи дає можливість зробити такі висновки, а саме:

³⁶ Taylor I. Bait and switch: The European Union's incoherency towards Africa. *Insight on Africa*. 2016. N 8. P. 99.

³⁷ Bach D. Regionalism in Africa: Genealogies, Institutions and Trans-state Networks. London: Routledge, 2015. P. 21.

1. Протягом усієї історії Європа та Африка мали тісні взаємозв'язки, піком яких стала колонізація європейцями практично всіх африканських територій. З 2000-рр. Європейський Союз та держави Африки розпочали перехід до рівноправної співпраці, і цей період можна виділити в окремий етап їхньої історичної взаємодії. Це з створенням і підписанням кількох стратегічних документів, у яких прописувалися нові засади співробітництва.

Зокрема, під час саміту 15-16 грудня 2005 р. Європейська рада прийняла документ «Стратегія Європейського Союзу для Африки: Європейсько-африканський пакт щодо прискорення розвитку Африки». Це було вираженням консолідованого підходу ЄС до формування політики щодо всього африканського континенту. Стратегія стала основою для вжиття заходів щодо створення рамок для стратегічного партнерства між Європейським Союзом та Африкою, що було підтверджено наступних самітах ЄС-Африка.

2. Для розуміння повного контексту формування особливостей відносин між Європою та Африкою необхідно осмислити всі передумови цих відносин в історичному аспекті. Адже колонізаторська політика європейських країн, які є нині членами ЄС, зумовила формування давніх та досить тісних відносин з країнами Південної Африки, які ґрунтувались на геостратегічних, економічних та культурних зв'язках.

3. Колоніальне минуле продовжує впливати на стосунки між ЄС та країнами Південної Африки, оскільки «вона сприяє створенню очікуваної компенсації (через допомогу) і фіксує розчарування, коли ці очікування не виправдовуються». Крім того, ЄС продовжує бути основним торговим партнером для забезпечення країн Африки, поглинаючи 75% загальної торгівлі Африки на південь від Сахари та 85% сільськогосподарського експорту Африки, незважаючи на неодноразові протести багатьох африканських еліт після здобуття незалежності звільнитися від колоніального минулого.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ВІДНОСИНИ ЄС І КРАЇН ПІВДЕННОЇ АФРИКИ

2.1. Досвід співпраці ЄС і ПАР

Співпраця між ЄС і Південно-Африканською Республікою розвивалася в основному в другій половині 1990-х рр., коли в державі припинився апартеїд. На той час взаємні відносини базувалися переважно на допомозі розвитку з боку ЄС. Сьогодні ЄС і ПАР підтримують все більш тісні зв'язки, прагнучи розвивати контакти в різних сферах.

На межі ХХ–ХХІ ст. були розроблені і ухвалені документи великого значення, які визначили спрямування та подальший розвиток взаємин. Першою була Угода про торгівлю, розвиток і співробітництво 1999 р. (Trade, Development and Cooperation Agreement – TDCA), спрямована на збільшення двосторонньої торгівлі, а також на розвиток економічного, політичного та соціального співробітництва³⁸.

Ця угода складається з двох компонентів. Перший – це створення зони вільної торгівлі між Євросоюзом та Південно-Африканською республікою (FTA – Free Trade Agreement), другий компонент – це фінансова допомога Євросоюзу Південно-Африканській республіці в рамках Європейської програми реконструкції та розвитку (European Programme for Reconstruction and Development – EPRD). Остання включає підтримку основних соціальних послуг для населення ПАР, розвиток приватного сектору, якісного управління, демократизації та прав людини, регіональної інтеграції. Для

³⁸ Council Decision of 29 July 1999 concerning the provisional application of the Agreement on Trade, Development and Cooperation between the European Decision and South Africa. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOIndex.do?year=1999&serie=L&textfield2=311&Submit=Search&ihmlang=en>

південноафриканського уряду ця Угода, особливо створення зони вільної торгівлі, є дуже важливим кроком на шляху інтеграції ПАР у світову економіку.

На момент підписання цього договору існувала думка, що лібералізація торгівлі з Європейським Союзом значно підтримає та прискорить процес економічної перебудови в країні в результаті розширення зовнішньої торгівлі, припливу іноземних інвестицій та технологій, а також надасть Євросоюзу можливість встановлення тісних політичних відносин із найбільш стратегічно важливим африканським партнером. Реалізація зазначеної Угоди знаходиться під контролем Ради спільної співпраці, яка також функціонує як форум для діалогу між ЄС та Південною Африкою³⁹.

Без жодних сумнівів, відкритий торговий та інвестиційний режим приносить лише вигоду країнам, що розвиваються. Такі країни, як Південно-Африканська республіка, отримали доступ до нових технологій, а основним галузям промисловості надали можливість стати більш ефективними за рахунок збільшення продуктивності та збільшення обсягу експорту. Зрештою уряд ПАР мав вибрати оптимальну стратегію інтеграції у світову економіку, оскільки надто відкритий ринок міг підвищити вразливість країни до коливань на міжнародних фінансових ринках, але водночас створення зон вільної торгівлі – це один із елементів захисту внутрішніх ринків від міжнародної конкуренції.

Безліч як європейських, так і південноафриканських експертів після підписання Угоди вели дебати про її фактичну користь для обох сторін. Деякі з них, особливо в Європі, вважали, що Угода принесе користь лише ЄС, інші бачили позитивні сторони для Південної Африки. Хоча обидві сторони, і Євросоюз, і Південна Африка мають суттєву вигоду з цієї Угоди, схоже, що

³⁹ Joint Cooperation Council between the European Union and the Republic of South Africa. Council of the European Union. URL: http://www.eusa.org.za/en/PDFdownload/Agreements/Joint_Cooperation_Council_July_2009.pdf

для ЄС вона найбільш вигідна. Основна перевага для економіки Південної Африки полягає в тому, що країна отримала ширший доступ на ринок ЄС для деяких груп експорту, що хоч і є плюсом, але все ж таки не може повною мірою задовольнити всі можливості та амбіції ПАР на зовнішньому ринку. ПАР надається доступ на європейський ринок лише як великому експортеру сировинних товарів⁴⁰.

Поточне сальдо торгового балансу з ЄС лише підвищить життєздатність окремих секторів, проте не зможе призвести до повної реструктуризації економіки ПАР. ЄС запровадив квоти на спеціальні групи товарів з метою захистити своїх виробників, ПАР же, навпаки, жодних подібних заходів не вживала, що вже виявляється очевидно вигідним для ЄС. У ході реалізації Угоди ЄС отримав прямий доступ на ринок Південної Африки, а також опосередкований доступ до ринку Співтовариства розвитку Півдня Африки (далі – SADC) внаслідок економічних відносин між ПАР та прилеглими країнами. Такий доступ дозволив ЄС зайняти міцні позиції як домінуючу зовнішню силу. у регіоні SADC, поряд із США чи Японією⁴¹.

Крім того, Євросоюз на момент підписання Угоди був упевнений, що південноафриканський експорт не приведе до збільшення безробіття в ЄС чи спаду виробництва, що підтвердилося протягом останніх років. Обсяги торгівлі між ПАР та ЄС трохи знизилися лише в період світової фінансової кризи, але загалом пізніше спостерігалася позитивна динаміка подальшого розвитку торговельних відносин⁴².

Другою важливою ініціативою є Програма реконструкції та розвитку Південної Африки на 2000–2006 рр. з 2000 р., яка встановлює конкретний

⁴⁰ Davies R. Forging a New Relationship with the EU. The EU-SA Agreement: South Africa, Southern Africa and the European Union / Eds. by T. Bertelsmann-Scott, G. Mills, E. Sidiropoulos: Workshop and Cultural Imitative Fund with association of the European Conference. Johannesburg: SAIIA, 2000. P. 5-16.

⁴¹ SADC Group. European Commission, Trade. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/january/tradoc_142189.pdf

⁴² South Africa, Main Economic Indicators. European Commission, Trade. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113447.pdf

фонд допомоги на цей період у розмірі понад 900 млн євро⁴³ і яка визначає її цілі наступним чином:

- фінансувати гармонійний і сталий економічний та соціальний розвиток Південної Африки (з концентрацією на проблемах боротьби з бідністю);
- підтримувати інтеграцію країни до світової економіки;
- сприяти консолідації демократичного суспільства, кваліфікованому державному управлінню, дотриманню законів і прав людини⁴⁴.

Найбільший динамізм у двосторонніх відносинах спостерігається з 2005 р. Тоді ЄС розробив і оприлюднив спільну стратегію для Африки, головним чином спрямовану на те, щоб вивести її на шлях сталого розвитку⁴⁵.

Через рік було запропоновано встановити стратегічне партнерство між ЄС і ПАР. Вона була спрямована на активізацію співпраці між сторонами на регіональному рівні, континентальний і глобальний, і заохочувала до розширення відносин за межі сфери торгівлі до таких секторів, як охорона навколишнього середовища, транспорт і міграція⁴⁶.

Звернемо увагу, що саміти між ЄС та ПАР є важливими форумами для обговорення та зміцнення відносин між цими двома регіонами. Вони відбуваються регулярно і включають в себе широкий спектр тем, від політичного діалогу до економічного співробітництва та інших сфер співпраці.

⁴³ Regulation (EC) No 1726/2000 of the European Parliament and of the Council of 29 June 2000 on development cooperation with South Africa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000R1726>

⁴⁴ Шаров О. ЄС та Південна Африка: досвід співпраці. *Журнал європейської економіки*. 2004. Т. 3, № 2. С. 231.

⁴⁵ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee - EU Strategy for Africa - Towards a Euro-African pact to accelerate Africa's development. SEC(2005)1255. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52005DC0489>

⁴⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Towards an EU-South Africa Strategic Partnership. COM (2006) 347. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/HIS/?uri=celex:52006DC0347>

Саміти охоплюють різні аспекти співпраці, включаючи політичний діалог, економічне співробітництво, соціальні питання, зміни клімату, гуманітарну допомогу та інші теми. На самітах можуть бути укладені угоди та меморандуми про взаєморозуміння, що сприяють розвитку конкретних сфер співпраці.

Саміти сприяють поглибленню взаєморозуміння та спільних позицій щодо різних міжнародних питань, таких як мир та безпека, а також розвиток в регіоні.

На самітах можуть бути оголошені нові ініціативи та програми для підтримки гуманітарних потреб та розвитку.

В контексті зростаючої уваги до екологічних проблем, на самітах можуть бути обговорені стратегії зменшення впливу на навколишнє середовище.

Тож саміти ЄС–ПАР важливі для поглиблення відносин між Європейським Союзом та Південно-Африканською Республікою та сприяють спільному просуванню глобальних цілей стабільності, економічного розвитку та демократії.

До прикладу, на саміті 2009 р. було звернуто увагу на необхідність співпраці для подолання світової економічної та фінансової кризи. Крім того, до сфери інтересів сторін входили зміни клімату, проблема голоду та нестачі електроенергії в багатьох регіонах Африки⁴⁷.

У 2012 р. було підсумовано прогрес у просуванні миру та безпеки, прав людини, демократії та верховенства права та сталого розвитку регіонів⁴⁸. Варто зазначити, що Угода про торгівлю, розвиток і співробітництво діє в повному обсязі з 2012 р., тому між ЄС і ПАР також діє зона вільної торгівлі⁴⁹.

⁴⁷ Second South Africa-European Union Summit, Council of the European Union, 11 September 2009, 13231/09 (Preese 266). URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/110057.pdf

⁴⁸ EU–South Africa Summit, Brussels 18 September 2012. URL: http://eeas.europa.eu/top_stories/2012/180912_eu-s.africa_en.htm

⁴⁹ Relations with South Africa are getting closer. URL: <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/deepening-the-relationship-with-south-africa?>

У рамках Стратегічного партнерства 26 листопада 2014 р. у Брюсселі відбулося 14-те засідання Спільної ради співробітництва ПАР та ЄС, на якому Преторію представляла потужна делегація високого рівня, що складалася з 45 офіційних осіб із 18 департаментів, очолюваних генеральним директором Департаменту міжнародних відносин та співробітництва Джеррі Матджіллом.

Під час політичного діалогу на рівні міністрів як ПАР, так і ЄС привітали прогрес щодо поточного співробітництва в широкому спектрі сфер, охоплених Стратегічним партнерством і Спільним планом дій. Обидві сторони підтвердили свою відданість продовженню розширення Стратегічного партнерства, ставлячи наголос на досягненні конкретних результатів із взаємною вигодою обох сторін⁵⁰.

Через декілька десятків років від початку трансформації цієї держави Південно-Африканська Республіка є однією з найважливіших і найбагатших країн на континенті. Про важливість ролі цієї країни в сучасному світі свідчить не лише її приналежність до групи БРІКС, а й її членство в G-20. Тому вже не можна говорити про ПАР як про країну так званого «третього світу».

Безперечно, це країна, яка сьогодні претендує на лідерство в регіоні. Проте слід пам'ятати, що європейський підхід до Африки все ще обтяжений значною дозою патерналізму, тому, окрім багатьох економічних труднощів, важливу роль у зміцненні рівноправних відносин може відіграти питання довіри та партнерського підходу.

2.2. Особливості відносин ЄС і Намібії

⁵⁰ Радюк М. Відносини Європейського Союзу і країн Південної Африки. *Студентські наукові записки*. Серія «Країнознавство і міжнародний туризм». Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. Вип. 11. С. 50–51.

Намібія ні географічно, ні політично не є островом чи іншим чином ізольованим, а скоріше невід'ємною частиною південноафриканського регіону, активним членом Африканського Союзу та суверенною державою-членом міжнародного співтовариства. Намібія завжди була включена в соціальні, історичні, економічні та політичні відносини та взаємодію зі своїми сусідами в регіоні та за його межами. Через невеликий розмір населення та економіку Намібія завжди залежала від своїх життєво важливих зв'язків з іншими країнами регіону, а також у світовій спільноті. Зовнішні відносини Намібії та їх розумне формування та управління визначають сталість країни та економічні перспективи її народу⁵¹.

Відносини між Європейським Союзом і Намібією базуються на спільних інтересах у розвитку стабільності, економічного співробітництва та підтримки глобальних цілей.

Коли Намібія здобула незалежність 21 березня 1990 р. з мирним переходом до суверенної демократичної держави ЄС, на той час ще Європейське співтовариство, привітав нову країну. Урядові відносини були встановлені наступного дня після проголошення незалежності, спираючись на моральну та фінансову підтримку, яку кілька держав-членів ЄС, зокрема Фінляндія, Франція, Німеччина, Іспанія, Швеція та Нідерланди, надали Народній організації Південно-Західної Африки (далі – SWAPO) під час визвольної боротьби.

Ці відносини були ще більше зміцнені завдяки приєднанню Намібії до Ломейської конвенції, наступником якої пізніше була Угода Котону, яка залишається наріжним каменем відносин між ЄС і Намібією.

У результаті ЄС і Намібія є частиною ширшого партнерства між ЄС і АКТ (Африка, Карибський басейн, Тихоокеанський регіон) і мають «чудові відносини», за словами президента Хіфікепуньє Похамби, які стосуються

⁵¹ Namibia's foreign relations: historic contexts, current dimensions, and perspectives for the 21st century. Edited by Bösl A., Pisani A. and U Zaire D. Macmillan Education Namibia 2014. P. 3.

різних сфер, таких як демократична управління, права людини, торгівля, водопостачання та санітарія, економічне зростання сільських районів, охорона навколишнього середовища, розвиток людських ресурсів, наука та технології.

Намібія є важливим партнером для ЄС, орієнтиром належного управління та впливовим голосом у південноафриканському регіоні. Її уряди успішно зміцнюють основи нової нації, поступово створюючи елементи інклюзивного, демократичного суспільства з повагою до прав людини та верховенства права.

Права людини та демократія є керівними принципами для Європейського Союзу та вважаються життєво важливими для ініціатив, спрямованих на подолання бідності та викорінення соціальної, економічної чи політичної ізоляції.

У Намібії стратегічними пріоритетами дій ЄС щодо просування прав людини та підтримки демократії на місцевому рівні на період 2016–2020 рр.⁵²:

- заохочення економічних, соціальних і культурних (ЕСК) прав, включно з відсутністю спроможності запроваджувати правові рамки ЕСК у повній прозорості;

- просування прав жінок, включаючи гендерне насильство;

- просування прав дитини;

- заохочення прав меншин з особливою увагою до корінного/маргіналізованого населення.

У 2009 р. Європейський Союз вирішив посилити свою здатність діяти за межами своїх кордонів, створивши Європейську службу зовнішніх дій (далі – EEAS). Представництва ЄС є важливим елементом ЄСЗД і беруть на

⁵² The European Union and Namibia. Press and information team of the Delegation to NAMIBIA. URL: https://www.eeas.europa.eu/namibia/european-union-and-namibia_en?s=112

себе представництво Союзу за його межами. Як суверенні держави, члени Європейського Союзу зберігають повну спроможність керувати своїми двосторонніми справами.

Як вже зазначалось партнерство між Європейським Союзом і Намібією базується на Угоді про партнерство АКТ-ЄС Котону. У рамках поваги до універсальних прав людини цей знаковий пакт підтверджує готовність ЄС зробити значний внесок у сталий розвиток і поступову (регіональну та глобальну) інтеграцію африканських, карибських і тихоокеанських країн у світову економіку. Намібія досягла значного прогресу та досягла статусу «країни з доходом вище середнього».

Розвиток і торгова співпраця є важливими стовпами партнерства між ЄС і Намібією.

Відтоді як Намібія стала суверенною державою, вона мала пільговий доступ до європейського ринку. Сьогодні весь намібійський експорт до Європейського Союзу потрапляє на ринок без мита та квот. Торгівля між ЄС і Намібією становить приблизно 2 мільярди євро, із сильним дисбалансом на користь Намібії, яка експортує в ЄС вдвічі більше, ніж імпортує звідти.¹⁰ ЄС є основним напрямком експорту намібійських товарів (32,2% від загального експорту порівняно з 31% до Південної Африки). На мінерали та алмази припадає близько 65% експорту до ЄС, за ними йдуть риба (10%), яловичина (6%) і виноград (5%), усі вони надходять на ринок ЄС за дуже низькими або нульовими тарифами відповідно до законодавства про ринок⁵³.

З початку 2000 рр. ЄС просуває новий тип регіональних багатосторонніх торговельних угод, відомих як Угоди про економічне партнерство (далі – ЕРА). Угоди про економічне партнерство є всеохоплюючими угодами про торгівлю та розвиток, і їхні цілі полягають у зменшенні рівня бідності, диверсифікації економіки та створенні робочих

⁵³ Namibia's foreign relations: historic contexts, current dimensions, and perspectives for the 21st century. Edited by Bösl A., Pisani A. and U Zaire D. Macmillan Education Namibia 2014. P. 284.

місць шляхом посилення внутрішньорегіональної інтеграції та ретельно керованого відкриття до світової економіки. ЕРА сумісні з вимогами Світової організації торгівлі. Вони забезпечують переваги для країн-партнерів ЄС, які не відповідають жодним іншим торговельним угодам у всьому світі.

Намібія брала участь у переговорах щодо ЕРА з ЄС та іншими членами групи SADC-ЕРА, а саме Лесото, Мозамбіком, Ботсваною, Південною Африкою та Свазілендом⁵⁴. Ці переговори завершилися 15 липня 2014 р.

10 червня всі сторони підписали ЕРА під час церемонії в Касане, Ботсвана, а 6 липня 2016 р. Національна асамблея Намібії ратифікувала Угоду про економічне партнерство. У рамках цієї Угоди Намібія продовжуватиме користуватися вільним від мита та квот доступом до ринку ЄС, доповненим вдосконаленими правилами щодо накопичення, захисту промисловості, що зароджується, запобіжних заходів та інших положень, які враховують етап розвитку Намібії та її прагнення зміцнити свою економічну інтеграцію в межах САДК і Африка. У той же час ЄС вииграє від покращеного доступу до ринку Намібії на користь споживачів та інвесторів⁵⁵.

Іншими джерелами взаємодії ЄС з Намібією є бюджетні лінії (названі так тому, що вони фінансуються безпосередньо з бюджету ЄС на підтримку, наприклад, недержавних організацій і прав людини), пільгові позики та інвестиційний капітал, надані Європейським інвестиційним банком (далі – ЄІБ), а також внески ЄС до Глобального фонду для боротьби з ВІЛ та СНІДом, туберкульозом і малярією.

Нова сфера співпраці, яку ЄС зараз вивчає, стосується того, як збільшити свій внесок у разі надзвичайних ситуацій, таких як повені та посухи, які вплинули на Намібію в останні роки. ЄС, безумовно, готовий

⁵⁴ EPA SADC - Southern African Development Community. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/epa-sadc-southern-african-development-community>

⁵⁵ The European Union and Namibia. Press and information team of the Delegation to NAMIBIA. URL: https://www.eeas.europa.eu/namibia/european-union-and-namibia_en?s=112

відповісти на заклики щодо екстреної допомоги, які може оголосити уряд Намібії, але ЄС хоче вийти за рамки короткострокових заходів. Повторення повеней вимагає, щоб ЄС обдумав середньо- та довгострокові заходи та покращив свій потенціал реагування на стихійні лиха. У цьому контексті ЄС мобілізував свій В-конверт EDF, який містить фінансовий резерв, який дозволяє відновити менші одиниці інфраструктури, постраждалих від повеней, покращує управління таборами та вивчає можливість участі Європейського офісу з надзвичайних ситуацій.

У листопаді 2022 р. на Конференції Організації Об'єднаних Націй про зміни клімату Європейський Союз і Намібія підписали Меморандум про взаєморозуміння, який встановлює стратегічне партнерство для розробки сировини та відновлюваного водню, на тлі зеленого переходу та амбіцій щодо індустріалізації. Меморандум про взаєморозуміння залежить від мобілізації необхідного фінансування для розвитку інфраструктури, навичок та інновацій, серед інших передумов⁵⁶.

На сьогоднішній день конкурентна перевага Намібії була більш очевидною щодо відновлюваного водню, ніж у секторі корисних копалин. Розробка водневого проекту привернула інтерес інвесторів, у тому числі з боку Європейського інвестиційного банку (далі – ЄІБ), який погодився поглибити співпрацю з країною на підтримку відновлюваної енергетики, зокрема відновлюваного водню.

Однак країна отримала менше уваги з боку інвесторів у корисні копалини. Нещодавні заяви щодо заборони експорту корисних копалин ризикують ще більше вплинути на інвестиційну привабливість Намібії. Виявлення можливостей і проблем в інвестиційних екосистемах має

⁵⁶ Taking stock and the way ahead: Realising the EU-Namibia Partnership. URL: <https://ecfr.eu/event/taking-stock-and-the-way-ahead-realising-the-eu-namibia-partnership/>

вирішальне значення для створення сприятливого середовища для розвитку стійких ланцюжків створення вартості та досягнення поставлених цілей.

Ця подія спрямована на сприяння діалогу між європейськими та намібійськими інституціями, інвесторами та приватним сектором для підведення підсумків процесу реалізації та обговорення подальших дій. Це стає ще важливішим для Європи, оскільки глобальний енергетичний профіль Намібії стає більш стратегічним, посилюючи її геополітичну значимість і зовнішню конкуренцію за ресурси.

Таким чином, з викладеного вище вбачається, що за роки з моменту встановлення офіційних відносин зв'язок між ЄС і Намібією є багатовимірним і міцним. Разом і в дусі взаємної поваги змогли адаптувати наше партнерство до змін в ЄС, Намібії та міжнародному середовищі. Отримання Намібією статусу країни з рівнем доходу вище середнього – сприятлива новина сама по собі – також матиме вплив на співробітництво, яке може виграти від переходу до нових секторів, безпосередньо пов'язаних із продуктивністю та створенням робочих місць, таким чином забезпечуючи внесок ЄС є каталізатором зростання.

2.3. Зв'язки Ботсвани і ЄС

На сьогоднішній день Ботсвана є членом багатьох міжнародних організацій та об'єднань: ООН, Афросоюзу, Співтовариства розвитку Півдня Африки (САДК), Південноафриканського митного союзу (САКУ), Міжнародної організації зі стандартизації, Міжнародної організації цивільної авіації, Всесвітня організація охорони здоров'я, Світова організація торгівлі, ЮНЕСКО, Інтерполу⁵⁷.

⁵⁷ Толстов С. Африканський напрям у політиці Європейського Союзу. *Європейські історичні студії*. 2017. № 7. С. 19.

У травні 2018 р. Ботсвана приєдналася до Угоди про заснування спільної зони вільної торгівлі між Спільним ринком Східної та Південної Африки (далі – КОМЕСА), Східноафриканською спільнотою (ВАС) та САДК. У листопаді 2018 р. – стала новим членом Всесвітньої ради з туризму та подорожей. Під час саміту Афросоюзу у лютому 2019 р. Ботсвана підписала Угоду про зону вільної торгівлі в Африці.

Слід зауважити, що ЄС і Ботсвана мають давні відносини дружби та співпраці. ЄС вперше відкрив своє представництво в Габороне в 1981 р. Його роль було розширено в 1991 р. після створення Секретаріату Співтовариства розвитку Південної Африки (САДК) в Габороне. З роками відносини з Ботсваною та SADC зросли і тепер охоплюють політичні відносини, безпеку, співпрацю в галузі розвитку, економічні та торгові відносини та інші сфери, що становлять взаємний інтерес⁵⁸.

Зокрема, Ботсвана та ЄС мають давні економічні та торговельні відносини. З моменту початку реалізації у 2016 р. Угода про економічне партнерство між ЄС і САДК (ЕРА) стала основою міцних торгових та інвестиційних відносин між ЄС і шістьма країнами САДК: Ботсваною, Есватіні, Лесото, Мозамбіком, Намібією та Південною Африкою. Ангола також подала заявку на приєднання до ЕРА, що свідчить про її незмінну актуальність і привабливість.

ЄС є другим за величиною торговим партнером Ботсвани після Південної Африки, із загальним обсягом торгівлі товарами, що склав 1,78 мільярда євро у 2022 р.⁵⁹. У торговельному балансі домінує експорт Ботсвани до ЄС, який досяг 1,42 мільярдів євро у 2022 р. Експорт переважно складається з алмазів (95% усього експорту Ботсвани до ЄС у 2022 р.), головним чином призначених до Бельгії.

⁵⁸ The European Union and Botswana. Press and information team of the Delegation to Botswana URL: https://www.eeas.europa.eu/botswana/european-union-and-botswana_en?s=85

⁵⁹ Там само.

Диверсифікація експорту Ботсвани, окрім алмазів, залишається ключовим викликом для торговельних відносин між ЄС і Ботсваною, як і для експорту Ботсвани в цілому. ЄС підтримує диверсифікацію економіки та експорту Ботсвани через свої програми співробітництва, прагнучи допомогти розкрити повний потенціал ЕРА з точки зору подальшої диверсифікації експортного кошика Ботсвани, а також створення ланцюжків створення вартості та постачання як на двосторонній, так і на двосторонній основі. рівні, а також на регіональному та африканському континентальному рівнях.

Що стосується торгівлі ЄС з усіма шістьма державами ЄС–SADC ЕРА разом узятими, то ЄС є їхнім найбільшим торговим партнером із загальним обсягом торгівлі товарами, що склав 63,42 мільярда євро в 2022 р. Торговельний баланс позитивний на користь держав SADC ЕРА, експорт із шести держав SADC ЕРА до ЄС склав 32,13 мільярда євро у 2022 р.⁶⁰.

Хоча її внутрішній ринок невеликий, Ботсвана має преференційний доступ до регіональних ринків у межах Південноафриканського митного союзу (SACU) і SADC, а також до міжнародних ринків через EU-SADC ЕРА, Сполучене Королівство (Великобританія) через свою Угоду про економічне партнерство з SACU та Мозамбік, а також Сполучені Штати через Закон про можливості зростання в Африці (AGOA).

У лютому 2023 р. Ботсвана ратифікувала Угоду про Африканську континентальну зону вільної торгівлі (AfCFTA). Ботсвана також ратифікувала Угоду про тристоронню зону вільної торгівлі (TFTA) між Спільним ринком Східної та Південної Африки (COMESA), Східноафриканським співтовариством (EAC) і SADC; однак угода ще не набула чинності через недостатню кількість ратифікацій. Частка ЄС у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ) у Ботсвані значно зменшилася після виходу Великої Британії з ЄС (Brexit), враховуючи, що

⁶⁰ The EU is a strategic development partner to Botswana. URL: <https://businessweekly.co.bw/news/the-eu-is-a-strategic-development-partner-to-botswana>

Великобританія була на сьогоднішній день найбільшим джерелом ПІІ в Ботсвані з ЄС.

У 2021 р. обсяг ПІІ ЄС-27 у Ботсвані становив 0,2 мільярда євро. Обидві сторони прагнуть покращити інвестиційні відносини відповідно до прагнення уряду Ботсвани збільшити ПІІ в країні. Перший бізнес-форум ЄС-Ботсвана в жовтні 2023 р. є важливим інструментом для досягнення цієї мети.

Хоча Ботсвана має тісні торговельні відносини з ЄС, які ведуться багато років тому, однак вона стикається з проблемами в ряді аспектів – зміна клімату, диверсифікація економіки, відносна бідність, безробіття, потреба у підвищенні кваліфікації економіки та зменшенні її залежності від державного сектора.

В умовах сьогоднішнього дня окреслено також такі форми співпраці як зелена трансформація та економічна диверсифікація та робочі місця.

Щодо першого, то підтримка ЄС буде зосереджена на допомозі уряду Ботсвани у вирішенні 3 напрямків діяльності в рамках цього пріоритету:

- звернення до кліматичної стійкості країни;
- розкрити свій потенціал відновлюваної енергії;
- використовувати її багате біорізноманіття та екосистемні послуги для створення гідних робочих місць і сталого економічного зростання⁶¹.

Тоді як другий пріоритет спрямований на підтримку зусиль Уряду щодо диверсифікації економіки та відновлення шляхом сприяння розвитку приватного сектору, зменшення залежності від корисних копалин та сприяння торгівлі та інвестиціям.

Підтримка ЄС у цій сфері також буде спрямована на цифровий перехід і розвиток навичок як спосіб стимулювання інновацій і

⁶¹ International Partnerships. Botswana. URL: https://international-partnerships.europa.eu/countries/botswana_en

конкуентоспроможності в різних секторах, а також вирішення проблеми безробіття серед молоді.

Слід зауважити, що програма Багаторічна індикативна програма (MIP) для Ботсвани становить 13 мільйонів євро, а ще 3 мільйони євро було виділено на підтримку заходів у період з 2021 по 2024 рік⁶².

ЄС підтримує нові підходи до захисту дикої природи та екосистем, створення стійкості у сільських громадах і водночас економічному розвитку. А також допоможе підвищити обізнаність і розробити політику циклічної та зеленої економіки. У рамках цієї діяльності надається підтримка навчання на національному та місцевому рівнях влади.

Що стосується диверсифікації економіки та вирішення питання з робочими місцями, то підтримка ЄС у цьому секторі сприятиме інвестиціям і сприянню торгівлі з метою диверсифікації, зменшення залежності від доходів від корисних копалин і створення гідних робочих місць, особливо для молоді. Буде заохочуватися корпоративна соціальна відповідальність, і ми також прагнемо підтримувати кращу структуру для інвестицій, інновацій і доступу до ринків.

ЄС висловив підтримку Ботсвани на шляху цифрової трансформації до економіки знань через підтримку національної стратегії та плану дій SmartBots. А також підтримку покращення якості та відповідності системи технічної та професійно-технічної освіти та навчання. У цьому секторі наголошується на залученні дівчат і жінок, людей з обмеженими можливостями та інших маргіналізованих груп.

Крім того, планується підтримувати заходи, спрямовані на розвиток цільової спроможності громадянського суспільства; сприяння участі ОГС, права людини, гендерна рівність та сприяння доступу до інформації серед

⁶² International Partnerships. Botswana. URL: https://international-partnerships.europa.eu/countries/botswana_en

інших сфер. Також планується створити Фонд технічного співробітництва для підтримки цих заходів.

Отож відносини між ЄС і Ботсваною базуються на взаємній підтримці та спільних цілях у розвитку економіки, соціальної справедливості та збереження навколишнього середовища. ЄС надає підтримку Ботсвані в сфері зеленої трансформації та економічної диверсифікації та в питанні створення робочих місць.

2.4. Відносини ЄС і Зімбабве

Історичний контекст відносин між Зімбабве та Європейським Союзом можна уявити у двох контекстуальних фазах: епоха хороших відносин і епоха ворожих дипломатичних відносин між двома суб'єктами.

Так, з 1980 р. відносини між Європейською спільнотою і Зімбабве були теплими. Окрім відносин між ЄС та Зімбабве, двосторонні відносини між Зімбабве та окремими європейськими державами базувалися на торговому, культурному та взаємному співробітництві.

У контексті співробітництва між ЄС та Африканським басейном і Тихоокеанським басейном (ЄС–АКТ) відносини із Зімбабве, як і з іншими країнами АКТ, базувалися на партнерстві, рівності, солідарності та взаємному інтересі відповідно до Ломейської Конвенції, яка описує співпрацю між ЄС та державами АКТ. Можливо, це можна пояснити характером англо-зімбабвійських відносин того часу.

Між 1980 і 2000 рр. відносини між Зімбабве та Сполученим Королівством були дружніми частково через політичну економічну траєкторію, на яку вплинула Угода Ланкастер Хаус⁶³, укладена між Зімбабве

⁶³ Lancaster House Agreement. 21 December 1979. URL: <https://peacemaker.un.org/zimbabwe-lancaster-house-agreement79>

та Великобританією наприкінці Родезійської війни. Кульмінацією угоди стало прийняття конституції палати Ланкастерів, розробленої британським урядом.

Незалежно від того, чи співпраця між ЄС та Зімбабве відбувалася під великим впливом Великої Британії, достатньо згадати, що в цей період відносини між Зімбабве та ЄС були нормальними. На переконання Вільямса, до 2000 р. програми співпраці між ними становили приблизно дев'яносто мільйонів євро, не враховуючи двосторонню допомогу від окремих європейських держав⁶⁴. З точки зору допомоги, ЄС надав приблизно дві третини допомоги, що надходить до Зімбабве, і склав понад 750 мільйонів євро від імпорту зімбабвійських товарів ЄС⁶⁵.

Безсумнівно, наведені вище цифри ілюструють ступінь співробітництва між Зімбабве та ЄС у перші два десятиліття незалежного Зімбабве. Зусилля щодо співпраці змінилися з 2000 р., коли уряд Зімбабве розпочав прискорену земельну реформу, яка привернула увагу міжнародної спільноти через тяжкість порушень прав людини, якими вона характеризувалась. ЄС висловив свою позицію щодо цього і разом із Співдружністю націй і Великобританією індивідуально ввів санкції проти Зімбабве. Це стало початком дипломатичної ворожнечі між Зімбабве та ЄС.

Звернемо увагу на зробити огляд земельної реформи в Зімбабве. Так, програма прискореної земельної реформи передбачала обов'язкове придбання без компенсації землі, що належить білим фермерам. Коротше кажучи, розбіжності щодо фінансування земельної реформи перекинулися на міжнародну арену, коли Зімбабве розпочало примусове придбання землі, яке,

⁶⁴ Williams P. The Europeanisation of British foreign policy and crisis in Zimbabwe, Draft Paper for Workshop at the London School of Economics, 5 June 2002. P. 7.

⁶⁵ Chigora P. An Analysis of the European Union (EU) Multilateral Foreign Policy Towards Zimbabwe 2000-2008. March 18, 2011. P. 4.

як стверджувалося, характеризувалося залякуванням і тортурами білих фермерів.

На думку П. Чігори, втручання ЄС у політико-економічну ворожнечу між Великобританією та Зімбабве було спробою британського уряду «перетворити двостороннє питання на багатостороннє». Згідно з аргументом Чігори, Британія має значний вплив на відносини ЄС із Зімбабве⁶⁶.

Однак це не слід тлумачити як означати, що ЄС не має власних структурних конфігурацій влади та принципів, щоб спрямовувати свою взаємодію з іншими акторами за межами європейського континенту. Як би там не було, ЄС не діє незалежно від рекомендацій та координації держав-членів у їхній якості окремих державних акторів.

Отже, відносини між ЄС та Зімбабве не можна повністю зрозуміти незалежно від контексту європеїзації британської зовнішньої політики. Оскільки Великобританія бере участь у міжурядових структурах ЄС, немає сумнівів, що вона внесла величезний внесок у політичний напрямок взаємодії між ЄС та Зімбабве⁶⁷. Крім того, колоніальна пуповина, яка пов'язує Зімбабве та Великобританію, здається, резонує в англо-зімбабвійських відносинах, що переливаються на взаємодію ЄС і Зімбабве у XXI ст.

Аналізуючи відносини між ЄС і Зімбабве, стає очевидно, що нормалізація відносин із Зімбабве завжди була на порядку денному ЄС. У відповідь на укладення Глобальної політичної угоди, яка призвела до формування Уряду національної єдності в Зімбабве в 2009 р. та ухвалення нової конституції в 2013 р., ЄС вжив заходів для відновлення добрих відносин з країною⁶⁸.

⁶⁶ Chigora P. Politics in Zimbabwe in the 21st century: Domestic and international issues for National Healing and Reconciliation. Saarbrücken: LAMBERT Academic Publishing. 2011. P. 29.

⁶⁷ Williams P. The Europeanisation of British foreign policy and crisis in Zimbabwe, Draft Paper for Workshop at the London School of Economics, 5 June 2002. P. 9.

⁶⁸ European External Action Service. EU relations with Zimbabwe. URL: http://eeas.europa.eu/zimbabwe/index_en.htm

У результаті блок не продовжив допомогу та торгове ембарго після закінчення терміну їх дії наприкінці жовтня 2014 р. Більше того, 31 жовтня 2014 р. ЄС оголосив про скасування торгових санкцій щодо Зімбабве⁶⁹. А також скасував своє дванадцятирічне призупинення прямої допомоги Зімбабве з метою нормалізації відносин із цією країною та сприяння розвитку південноафриканської країни⁷⁰.

Після скасування призупинення прямої фінансової допомоги в 2014 р. ЄС виконав свої обіцянки відновити розвиток і фінансування співпраці з південноафриканською державою. Таким чином, у лютому 2014 р. Зімбабве отримала 270 мільйонів доларів США допомоги на розвиток від блоку⁷¹. Судячи з цього, є позитивні перспективи для примирення між Зімбабве та спільнотою. Однак ЄС зазначив, що він готовий нормалізувати відносини із Зімбабве, якщо остання поважатиме права людини, сприятиме верховенству права та демократичному правлінню, що виглядає малоімовірним у внутрішній політиці Зімбабве.

Зімбабве теж вдавалось до демонстрації готовності залучити ЄС до нормалізації відносин. У серпні 2016 р. міністр фінансів Зімбабве Патрік Чінамаса відвідав штаб-квартиру ЄС у Брюсселі, що можна розглядати як спроби нормалізувати економічні відносини з блоком. Хоча це можна інтерпретувати як спробу налагодити економічні відносини з ЄС, справжню мотивацію візиту можна розглядати і як прохання отримання готівки на тлі грошової кризи, яка вразила південноафриканську країну з березня 2016 р. Однак візит не відбувся через погану ситуацію дотримання прав людини та управління в країні.

⁶⁹ Murwira Z. EU lifts trade sanctions against Zimbabwe. The Herald Online, 31 October 2014. URL: <http://www.herald.co.zw/eu-lifts-trade-sanctions-on-zim>

⁷⁰ New Zimbabwe.com. EU lifts economic sanctions on Zimbabwe, 30 October 2014. URL: www.newzimbabwe.com/news-18684-EU+lifts+economic+sanctions+on+Zim/new.aspx

⁷¹ Zimbabwe gets \$270 mln EU development aid. The Source, 16 February 2015. URL: <http://source.co.zw/2015/02/zimbabwe-gets-270mln-eu-development-aid>

Останній час Європейський Союз вдається до впровадження санкцій відносно Зімбабве в зв'язку з порушеннями прав людини, демократичними недоліками та іншими серйозними проблемами, що виникали в цій країні протягом років.

Санкції ЄС відносно Зімбабве включають в себе заморожування активів, обмеження видачі віз та інші обмежувальні заходи, спрямовані на окремих осіб, які вважаються винними в порушеннях прав людини та демократичних принципів. Також санкції спрямовані на конкретних осіб, які відповідають за порушення прав людини, репресії опозиції, корупційні практики та інші негативні дії.

Звичайно ЄС може розглядати скасування санкцій у випадку, якщо влада в Зімбабве проявить конкретний прогрес у виправленні ситуації та дотриманні принципів прав людини та демократії. ЄС співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями, щоб спільно впливати на ситуацію в Зімбабве та надавати підтримку демократичному розвитку країни. Як і взаємодіє з правозахисними організаціями та представниками громадянського суспільства для отримання інформації про ситуацію в Зімбабве та визначення ефективних заходів.

Тож в сучасних умовах відносини ЄС і Зімбабве є напруженими, хоч сторони і проявляють наміри до їх покращення. ЄС очікує, що в Зімбабве будуть з повагою відноситись до прав людини, влада забезпечуватиме верховенство права та демократичне правління. А поки санкційна політика ЄС щодо Зімбабве є однією з інструментальних стратегій, спрямованих на сприяння правам людини, демократії та правовій державності в цій країні. Однак важливо зауважити, що санкції є одним із багатьох елементів комплексної політики, і їхній вплив може залежати від багатьох інших факторів.

Висновки до Розділу 2

Поглиблена характеристика сучасного стану відносини ЄС і країн Південної Африки в межах другого розділу кваліфікаційної роботи дозволяє сформулювати наступні висновки.

1. Відносини між Європейським Союзом і Південно-Африканською Республікою відзначаються великим значенням у сферах торгівлі, економічної співпраці та розвитку. ЄС є головним торговельним партнером ПАР, а економічна співпраця включає інвестиції та технічну підтримку. Обидві сторони спільно працюють над боротьбою з кліматичними змінами та розвитком інфраструктури. Політичні консультації, підтримка демократії та прав людини є важливими аспектами відносин. Загалом, співробітництво є важливим для обох сторін і має потенціал для подальшого розвитку.

2. За роки з моменту встановлення офіційних відносин зв'язок між ЄС і Намібією є багатовимірним і міцним. Разом і в дусі взаємної поваги змогли адаптувати партнерство до змін в ЄС, Намібії та міжнародному середовищі. Отримання Намібією статусу країни з рівнем доходу вище середнього – сприятлива новина сама по собі – також матиме вплив на співробітництво, яке може виграти від переходу до нових секторів, безпосередньо пов'язаних із продуктивністю та створенням робочих місць, таким чином забезпечуючи внесок ЄС є каталізатором зростання.

3. Відносини між Європейським Союзом та Ботсваною характеризуються взаємним інтересом у різних сферах. ЄС є важливим торговим партнером Ботсвани, а також надає підтримку в галузі розвитку, освіти та боротьби зі зміною клімату. Останнім часом відносини між ЄС і Ботсваною базуються на взаємній підтримці та спільних цілях у розвитку

економіки, соціальної справедливості та збереження навколишнього середовища. ЄС надає підтримку Ботсвані в сфері зеленої трансформації і економічної диверсифікації та в питанні створення робочих місць. Також обидві сторони співпрацюють у сфері політичних консультацій та глобальних питань.

4. Відносини ЄС і Зімбабве на сучасному етапі є напруженими, хоч сторони і проявляють наміри до їх покращення. ЄС очікує, що в Зімбабве будуть з повагою відноситись до прав людини, влада забезпечуватиме верховенство права та демократичне правління. А поки санкційна політика ЄС щодо Зімбабве є однією з інструментальних стратегій, спрямованих на сприяння правам людини, демократії та правовій державності в цій країні. Однак важливо зауважити, що санкції є одним із багатьох елементів комплексної політики, і їхній вплив може залежати від багатьох інших факторів.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІ СУЧАСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЄС І КРАЇН ПІВДЕННОЇ АФРИКИ

3.1. Труднощі у відносинах ЄС і країн Південної Африки

Охарактеризувавши стан відносин ЄС з країнами Південної Африки помітно, що вони наразі досить помітно ускладнені з Зімбабве, а з іншими здавалося б вони є на високому рівні розвитку. Однак згідно дослідження, яке було проведене Європейською комісією, виявлено, що незважаючи на те, що ЄС є головним торговельним партнером Африки, він не сприймається як головний партнер для африканських держав, тоді як Сполучені Штати та Китай займають вище місце⁷².

До прикладу, добровільна відмова ПАР від ядерної зброї сприяла початку активної фази співробітництва між ПАР та США. У вересні 1995 р. між двома країнами було укладено угоду про співробітництво у ядерній сфері. Ця угода передбачала обмін ядерними технологіями, матеріалами, обладнанням та результатами ядерних досліджень. Білл Клінтон, говорячи про угоду, зазначив, що Південною Африкою поряд з демонтажем свого ядерного арсеналу було вжито низку інших заходів щодо політики нерозповсюдження ядерної зброї. «Це стало незаперечним доказом того, що ПАР має намір зупинити поширення зброї масової знищення і використовуватиме свою ядерну програму виключно з мирною метою» – заявив Клінтон⁷³.

⁷² African and European Leaders Meet Against Backdrop of Enduring Problems. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2022/02/17/world/europe/europe-africa-summit-eu.html>

⁷³ McEwen H. Inventing family: Colonial knowledge politics of “family” and the coloniality of “profamily” activism in Africa. *Africa Today*. 2021. N 67 (4). P. 33.

З метою здійснення плідного політичного діалогу з ініціативи Білла Клінтона в 1995 р. було створено Американсько-африканську комісію з двостороннього співробітництва. Вона стала другою за рахунком двосторонньою комісією США. У рамках першої після розпаду Радянського Союзу здійснювалось взаємодія із Росією. Таким чином, самим фактом створення такого механізму політичних консультацій наголошувалося стратегічна важливість розвитку взаємин між Сполученими Штатами Америки та Південноафриканською Республікою.

Засідання комісії мали проводитися двічі на рік, основними цілями були:

- 1) сприяння розвитку двосторонніх відносин за допомогою забезпечення партнерства на найвищому урядовому рівні;
- 2) розвиток двосторонньої співпраці шляхом створення інститутів партнерства;
- 3) надання Південній Африці допомоги у досягненні цілей реконструкції та розвитку;
- 4) підвищення ролі приватних інвесторів та неурядових організацій (НУО) у справі зміцнення відносин між двома країнами⁷⁴.

Слід зауважити, що США надають економічну та технічну допомогу ПАР. ПАР входить до 25 провідних країн, одержувачів фінансової допомоги США. Обсяг допомоги, яку надає Агентство США з міжнародного розвитку, зростає: якщо в 2001 р. він дорівнював 68 млн. дол., то в 2010 р. обсяг наданої ПАР економічної допомоги становив 566 млн. дол. Зважаючи на обмеженість обсягу роботи автором аналізується лише основні сфери, які отримують економічну допомогу США. До них входять: програми демографічного розвитку та програми з охорони репродуктивного здоров'я, базове медичне обслуговування, банківські та фінансові послуги.

⁷⁴ Jamal A. Peace and Division: The Black Novel in South Africa. *Current Writing*. 2021. N 33 (1). P. 68.

Особливо нарощує свою присутність у Південній Африці Китай. Загалом в останні десятиліття африканський континент все більше перетворюється на поле для реалізації економічних планів Китаю. Інтерес Китаю зрозумілий. Африка є джерелом природних ресурсів, великої кількості необроблюваних земель. Тут зосереджено величезний внутрішній ринок та низькооплачувані робітники. Але чи все так просто і очевидно в китайсько-африканських відносинах: Китай має гроші і технології, Африку – людські та природні ресурси? Чи причини більш глобальні? Для чого Африка Китаю?

Початком розвитку відносин між «Піднебесною» та Африкою слід вважати квітень 1955 р., коли відбулася Конференція 29 країн Азії та Африки. Через рік Єгипет, ставши першою африканською країною, що вирішила встановити контакт із КНР, підписав із Китаєм угоду про дипломатичні відносини⁷⁵.

З того часу кількість держав, які встановлюють дипломатичні відносини з Китаєм, з кожним роком зростала і досягла 50 країн із 54 на сьогоднішній день. Протягом усіх десятиліть Китаю доводилося вести напружену боротьбу за кожну африканську країну з Тайванем. З 1971 р., коли Китай став постійним членом Ради Безпеки ООН замість Тайваню, КНР набула впевненості та авторитету у світі і стала активно встановлювати відносини з африканськими країнами. Борючись за вплив на У континенті, Китай чинив хитромудро: в обмін на свободу вибору політичної системи та шляхи розвитку, КНР висувала єдину вимогу – визнати принцип «одного Китаю»⁷⁶.

Китай справді стримував свою обіцянку не втручатися у політичні системи країн Африки, проте дозволяв собі спонсорувати та підтримувати

⁷⁵ Дегтерев Д. А. Китай – Африка: важливі аспекти відносин. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 2005. № 5. С. 86.

⁷⁶ Дейч Т. «Китайський вік» для Африки. *Міжнародне життя*. 2013. № 10. С. 22.

військові перевороти. Існує одна китайська країна, яка зобов'язана КНР за підтримку за часів національно-визвольної боротьби. Це Зімбабве.

Скориставшись складною ситуацією у цій державі, Китай почав діяти. Коли в Зімбабве розгорнулася боротьба національно-визвольного руху з місцевого народу проти «білого» керівництва країни, СРСР став підтримувати помірну організацію Союз африканського народу Зімбабве (ЗАПУ), а Китай підтримав радикальнішу організацію – Африканський національний союз Зімбабве (ЗАНУ) Роберт Мугабе.

Надалі Мугабе очолив Зімбабве, а Китай отримав необмежені можливості для участі в житті країни. Офіційно ж дипломатичні відносини між цими країнами склалися, як у 1980 р. Зімбабве здобула незалежність від Великобританії⁷⁷.

Інтенсифікація співпраці Китаю із Зімбабве була небезпідставною. Багата платиною, золотом, міддю, нікелем, рідкісними металами та дорогоцінним камінням країна давала все необхідне для розвитку промисловості КНР.

Роль Китаю в економіці Зімбабве зростає, коли було введено санкції Євросоюзу та МВФ щодо політики Мугабе. Товарообіг за десять років зріс із 197 млн доларів до 1102 млн доларів. Основна стаття експорту Зімбабве – тютюн, алмази, платина тощо. Китай же зі свого боку став брати активну участь у розробці корисних копалин, будівництві заводів та інфраструктури в країні. Китай є країною, яка здійснює постачання зброї, військової техніки до Зімбабве. Крім того, КНР є одним із найбільших кредиторів економіки Зімбабве. Маючи величезний борг перед Китаєм, країна перебуває у підпорядкованому стані, коли змушена тісно співпрацювати зі своїм кредитором.

⁷⁷ Салахетдінов Е.Р. Зімбабве – Китай: ризики та переваги співпраці. *Азія та Африка сьогодні*. 2014. № 12. С. 55.

У листопаді 2017 р. прихильники військово-визвольного руху за допомогою силового тиску «попросили» піти Мугабе з посади президента та обрати приймача. Після відходу Мугабе країна продовжує залишатися однією з найбідніших країн Африки, проте не перестає орієнтуватися на свого традиційного партнера – Китай, перебуваючи все в тій же залежності від нього.

Що ж стосується стосунків ЄС з цією державою, то пошук статей на цю тему, пов'язані з ЄС і Зімбабве, здебільшого стосується гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок. ЄС залучається до питань гендерної рівності, розширення прав і можливостей жінок, тоді як міністри Зімбабве запевняють, що «ми раді бачити ЄС як партнера в наших зусиллях щодо посилення ролі жінок у нашому суспільстві, як зазначено в NDS1»⁷⁸.

Посол ЄС Кірхман повністю віддана боротьбі з гендерним насильством і зобов'язується продовжувати підтримувати уряд Зімбабве, щоб він досяг більшої гендерної рівності. А новий Закон про шлюб, запуск і розгортання Політики сексуальних домагань на державній службі, модуль публічних сексуальних домагань і Національну стратегію участі жінок у процесі прийняття рішень як нові ініціативи щодо зменшення гендерної нерівності в Зімбабве.

Ф. Кварамба зазначає, що ЄС відмовляється від конфронтації із Зімбабве. У статті йдеться про важливість підвищення продуктивності та підвищення стійкості сільського господарства. Складається враження, що зміни обговорюються, а ЄС і Зімбабве налагоджують тісніші стосунки, однак все називають робочим проектом⁷⁹.

Отож відносини між Європейським Союзом і країнами Південної Африки можуть мати свої труднощі через різні фактори, такі як економічні,

⁷⁸ Zhakata I. Zim, EU engage on gender equality, woman empowerment. *The Herald Zimbabwe*. 2023. P. 9.

⁷⁹ Kwaramba F. EU abandons confrontation with Zim. *The Herald Zimbabwe*. 2022. P. 5.

політичні, соціокультурні та інші. Серед найбільш суттєвих труднощів слід виокремити:

Торговельні питання, як бачимо з викладеного вище, однією з головних проблем можуть бути торговельні відносини між сторонами. Наприклад, конкуренція на світовому ринку може призвести до спорів про відкритий доступ до ринків обох сторін.

Соціокультурні відмінності, а саме різниці в культурних, соціальних та історичних аспектах можуть призвести до непорозумінь та труднощів у взаєморозумінні між ЄС і країнами Південної Африки.

Економічні проблеми, які полягають в тому, що деякі країни Південної Африки можуть бути у важкому економічному становищі, що може вплинути на їхню спроможність виконувати зобов'язання перед ЄС, або навпаки - на здатність ЄС надати достатню допомогу.

Політичні фактори, а саме різні погляди на політичні питання, наприклад, щодо прав людини, демократії чи внутрішніх конфліктів, можуть викликати труднощі в співпраці між сторонами.

Міграційні питання, оскільки країни Південної Африки можуть бути пунктом призначення для мігрантів та біженців, що може викликати проблеми в управлінні міграційними потоками та потребу у спільних стратегіях для їх управління.

ЄС та країни Південної Африки можуть мати різні погляди на пріоритетні сфери співпраці та географічні регіони для зосередження зусиль.

А у сфері розвитку ЄС може мати власні погляди на пріоритетні напрямки допомоги, які можуть відрізнятися від пріоритетів країн Південної Африки.

До того ж різниця у правових системах, регулюваннях та політиках можуть викликати труднощі у взаєморозумінні та укладенні угод.

Очевидно, щоб подолати ці труднощі, ЄС та країни Південної Африки можуть використовувати дипломатичні механізми, переговори, обмін досвідом та експертизою, а також спільні ініціативи та проекти для зміцнення взаєморозуміння та співпраці.

3.2. Перспективи співробітництва ЄС і країн Південної Африки

Потенціал Африки, особливо Південної Африки, викликає значний інтерес з боку багатьох гравців на світовій арені. ЄС та його держави-члени є найбільшими партнерами країн регіону за всіма показниками, інвестиції, торгівля, офіційна допомога з метою розвитку або безпека. Проте Євросоюзу не завжди вдається досягти бажаних результатів у своїх відносинах із країнами континенту – це стосується й ефективності зовнішньоторговельної та інвестиційної політики. Ці фактори, а також зростаюча роль Китаю в регіоні, змушують ЄС переосмислювати свою стратегію в Африці.

Так, 9 березня 2020 р. Європейська комісія та Верховний представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки представили «На шляху до всеосяжної стратегії у відносинах з Африкою»⁸⁰, яке стало основою для нової стратегії Євросоюзу, а також предметом подальшого обговорення перспектив двосторонніх відносин на майбутньому саміті ЄС та Африканського союзу (АС) у жовтні 2020 р.

Розвиток відносин з африканським континентом став одним із пріоритетів зовнішньополітичного порядку денного нового складу Єврокомісії під керівництвом У. фон дер Ляйн. У цьому вся простежується подібність з ініціативами її попередника Ж.-К. Юнкера. Через місяць після

⁸⁰ Joint Communication to The European Parliament and The Council towards a comprehensive Strategy with Africa. JOIN/2020/4 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020JC0004>

опублікування нової стратегії, 8 квітня 2020 р. Європейський Союз продемонстрував свою солідарність у тому числі з африканським континентом, виділивши близько 20 млрд євро¹ на допомогу країнам, що розвиваються, і найбільш вразливим країнам і регіонам світу у зв'язку з пандемією (3,25 млрд євро передбачені для Африки). «Глобальна відповідь ЄС на COVID-19» є зовнішньополітичним інструментом реагування Євросоюзу на гуманітарну та економічну кризу, викликану поширенням коронавірусної інфекції. Можна виділити дві основні стратегічні цілі Всесвітньої відповіді.

По-перше, демонстрація єдності та солідарності всередині самого Євросоюзу, що відображено у так званому підході «Команда Європи» (англ. Team Europe). Останній передбачає внески для реалізації зовнішньополітичного інструменту допомоги з боку інститутів ЄС, так і мобілізацію ресурсів держав-членів.

По-друге, підтвердження раніше взятих зобов'язань перед країнами партнерами, зокрема моральних. У цьому сенсі вкрай важливим є, наприклад, заклик Європейського союзу та лідерів окремих країн-членів (Е. Макрон⁸¹) до міжнародної спільноти та міжнародних фінансових інститутів списати частину двостороннього, багатостороннього та приватного боргу Африки.

Загалом помітні зрушення у підході ЄС до відносин з африканськими партнерами, зокрема в мобілізації приватного сектора та збільшення його внеску в соціально-економічний розвиток країн-партнерів. Тільки в найближчі п'ять років ЄС планує створити до 10 млн. робочих місць в Африці, при цьому особливу увагу приділяючи працевлаштуванню молоді, а також залучити понад 100 тис. африканських студентів до участі у програмі.

⁸¹ Macron calls for suspension of debt to help Africa deal with coronavirus, RTL, 15.04.2020. URL: <http://www.rfi.fr/en/africa/20200415-macron-calls-for-suspension-of-debt-to-africa-dealwith-coronavirus-g20-repayments-covid-19>

«Еразмус+» та 700 тис. різних спеціалістів – у програми підвищення кваліфікації.

Євросоюз також пропонує перетворити Альянс ЄС і Фрикик? на центральну опору економічних відносин між двома континентами. Проект нового всеосяжного партнерства з Африкою, розроблений Комісією фон дер Ляйн, логічно розвиває напрацьоване у попередні роки.

Після переговорів між ЄК та Комісією АС, які відбулися в Аддіс-Абебі 27 лютого 2020 р. з метою визначення спільної програми майбутнього саміту у жовтні 2020 р., Євросоюз представив проект нової стратегії та партнерських відносин з Африкою, який ґрунтується на п'яти партнерствах:

1. Партнерство на користь «зеленого» переходу та доступу до енергії.
2. Партнерство на користь цифрового перетворення.
3. Партнерство на користь сталого зростання та створення робочих місць.
4. Партнерство на користь миру та управління.
5. Партнерство з питань міграції та мобільності.

У перших двох напрямках відбулися положення Нової індустріальної стратегії ЄС, оприлюдненої одночасно з новою стратегією для Африки⁸².

Підбиваючи проміжний підсумок діяльності нового складу Комісії 9 березня 2020 р., її голова У. фон дер Ляйен зосередила увагу на подвійній трансформації Союзу, а саме на переході до «зеленої» та цифрової економіки. У висуванні саме цих цілей як пріоритетні завдання співпраці з країнами Африки можна простежити бажання ЄС включити регіон у новий глобальний порядок денний, де Брюссель намагається грати на випередження порівняно з іншими великими міжнародними акторами.

⁸² Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions a New Industrial Strategy for Europe. Brussels, 10.3.2020 COM(2020) 102 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0102>

Однак, вбачається, що не для всіх країн Південної Африки на даному етапі цілі «зеленої» та цифрової трансформації поки що мають пріоритетне значення, особливо через активізацію інтеграційних процесів всередині континенту, а цікаві лише перспективу.

Тож загалом співробітництво між ЄС і країнами Південної Африки може мати різні перспективи в залежності від конкретних обставин та стратегій обох сторін. Важливо враховувати, що політичні та економічні обставини можуть змінюватися з часом, але наразі можна виокремити напрямки співпраці, зокрема це:

- торговельні відносини, можливість поглиблення та розширення торговельних відносин між ЄС і країнами ПАР, Ботсвани, Намібії та Зімбабве. Це може включати укладення нових торговельних угод, а також реформування та модернізацію існуючих;

- економічна співпраця, а саме розвиток економічної співпраці у різних секторах, таких як промисловість, сільське господарство, енергетика, транспорт тощо;

- напрям розвитку та інфраструктури, шляхом реалізації спільних проектів з розвитку та модернізації інфраструктури, які сприятимуть підвищенню ефективності економіки та покращенню життя населення;

- спільна боротьба з кліматичними змінами та екологічні питання. Спільні ініціативи та програми щодо зменшення викидів парникових газів, захисту біорізноманіття, збереження природних резерватів тощо;

- обмін досвідом та знаннями у сфері освіти, підтримка культурних ініціатив та обмін митцями;

- боротьба з бідністю та розв'язання соціальних проблем, шляхом реалізації спільних програм з соціального захисту, розвитку медичної та освітньої сфер, підвищення якості життя;

- підтримка політичної стабільності, демократії та прав людини в регіоні;

- спільні програми з контролю нелегальної міграції, покращення умов проживання біженців та мігрантів.

Для досягнення успішного співробітництва, важливо враховувати інтереси та потреби обох сторін, а також брати до уваги геополітичні, економічні та соціокультурні особливості регіону. Регулярний діалог, взаємна довіра та виконання умов угод можуть сприяти успішному співробітництву між ЄС та країнами ПАР, Ботсвани, Намібії та Зімбабве у майбутньому.

Висновки до Розділу 3

Окреслення тенденцій сучасної взаємодії ЄС і країн Південної Африки в межах третього розділу кваліфікаційної роботи дає можливість зробити деякі висновки.

1. На сучасному етапі відносини між Європейським Союзом і країнами Південної Африки (ПАР, Намібія, Ботсвана, Зімбабве) стикаються з рядом труднощів. Однією з основних проблем є недостатнє вирішення економічних нерівностей та відсутність взаємовигідних угод у сфері торгівлі та економічного співробітництва. Політичні розбіжності та різниці в поглядах на глобальні питання також ускладнюють відносини. Крім того, нестабільність у деяких країнах регіону може впливати на сприйняття спільних стратегій та ініціатив. Слід зазначити, що культурні й соціальні відмінності можуть також впливати на взаєморозуміння та співпрацю між сторонами. Для подолання цих труднощів, необхідно активно залучати дипломатичні механізми, розвивати відкритий та конструктивний діалог, а

також сприяти взаємному вирішенню проблем в рамках спільних ініціатив та проектів.

2. В умовах сьогодення розвиток відносин між Європейським Союзом і країнами Південної Африки (ПАР, Намібія, Ботсвана, Зімбабве) виглядають перспективними та обіцяючими. Обидві сторони виявляють інтерес до поглиблення торговельних, економічних та політичних зв'язків, а також спільно працюють над розвитком інфраструктури, боротьбою зі зміною клімату та розвитком гуманітарних і громадянських ініціатив. Залучення експертних знань, обмін досвідом та підтримка у різних сферах може сприяти зростанню співпраці та спільним досягненням важливих цілей обох сторін.

Для досягнення успішного співробітництва, важливо враховувати інтереси та потреби обох сторін, а також брати до уваги геополітичні, економічні та соціокультурні особливості регіону. Регулярний діалог, взаємна довіра та виконання умов угод можуть сприяти успішному співробітництву між ЄС та країнами ПАР, Ботсвани, Намібії та Зімбабве у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Таким чином, вивчення особливостей становлення та сучасного стану відносини ЄС і країн Південної Африки в межах цієї кваліфікаційної роботи дозволило сформулювати наступні висновки.

1. Упродовж усієї історії Європа та Африка були тісно пов'язані один з одним. Найвищим проявом цих зв'язків була колонізація європейцями майже всієї Африки. У 2000-х роках Європейський Союз і країни Африки перейшли до рівноправної співпраці. Це особливий період у їхній історії. Це пов'язано зі створенням і підписанням низки стратегічних документів, які визначають нові принципи партнерства.

Зокрема, Європейська рада прийняла документ під назвою «Стратегія Європейського Союзу для Африки: Європейсько-африканський пакт щодо прискорення розвитку Африки» під час свого саміту 15–16 грудня 2005 року. Це свідчило про те, що ЄС дотримується єдиного підходу до вироблення політики на африканському континенті. Наступні саміти ЄС-Африка підтвердили стратегію, яка послужила основою для подальших дій, спрямованих на створення стратегічного партнерства між ЄС і Африкою.

2. Для того, щоб зрозуміти повний контекст формування унікальних відносин між Європою та Африкою, важливо розглянути всі історичні передумови цих відносин. Таким чином, колонізаторська політика європейських країн, які зараз входять до ЄС, призвела до тривалих і міцних відносин з країнами Південної Африки. Ці відносини були засновані на геостратегічних, економічних і культурних зв'язках.

3. Відносини між Європейським Союзом і Південно-Африканською Республікою відзначаються великим значенням у сферах торгівлі, економічної співпраці та розвитку. На додаток до того, що ЄС є основним торговельним партнером ПАР, економічна співпраця включає інвестиції та технічну підтримку. Обидві сторони працюють разом над розвитком інфраструктури та боротьбою з кліматичними змінами. Політичні

консультації та підтримка демократії та прав людини є важливими компонентами відносин. Загалом співробітництво має потенціал для розвитку та є важливим для обох сторін.

4. Зв'язок між ЄС і Намібією є багатограним і міцним з моменту встановлення офіційних відносин. Змогли адаптувати партнерство в дусі взаємної поваги до змін в ЄС, Намібії та міжнародному середовищі. Отримання Намібією статусу країни з вищим рівнем доходу матиме вплив на співробітництво, яке може виграти від переходу до нових галузей, пов'язаних із продуктивністю та створенням робочих місць.

5. Європейський Союз і Ботсвана мають взаємні інтереси в багатьох сферах. Європейський Союз підтримує розвиток, освіту та боротьбу зі зміною клімату, а також є місцевим торговим партнером Ботсвани. В останні роки стосунки між ЄС і Ботсваною базуються на взаємній підтримці та спільних цілях у сфері розвитку економіки, соціальної справедливості та збереження навколишнього середовища. Європейський Союз підтримує Ботсвану щодо зеленої трансформації, економічної диверсифікації та створення робочих місць. Крім того, обидві сторони працюють разом у консультаціях щодо політики та глобальних питань.

6. Наразі відносини між ЄС і Зімбабве є складними, незважаючи на те, що обидві сторони демонструють бажання покращити їх. Європейський Союз очікує, що в Зімбабве дотримуватимуться прав людини, права верховенства та демократичного уряду. З іншого боку, використання санкційної політики ЄС щодо Зімбабве є одним із інструментів сприяння правами людини, демократії та правовій державності в цій країні. Але важливо пам'ятати, що санкції є лише одним із багатьох складових політик, і те, як вони впливають, може залежати від багатьох інших речей.

7. Наразі існує низка проблем у відносинах між Європейським Союзом і країнами Південної Африки (ПАР, Намібія, Ботсвана, Зімбабве). Однією із основних проблем є недостатнє рішення економічних нерівностей, а також відсутність угод, які були корисними для торгівлі та економічного

співробітництва. Розбіжності в політиці та інші погляди на глобальні проблеми також ускладнюють відносини. Крім того, на розуміння спільних стратегій і ініціатив також може вплинути нестабільність у деяких країнах регіону. Культурні та соціальні відмінності також можуть впливати на співпрацю та взаєморозуміння між людьми. Для вирішення цих проблем необхідно активно залучати дипломатичні механізми, створювати відкритий і конструктивний діалог, а також сприяти внутрішньому вирішенню проблеми в рамках спільних проектів і ініціатив.

8. На сучасному етапі відносини між Європейським Союзом і країнами Південної Африки (ПАР, Намібія, Ботсвана, Зімбабве) виглядають перспективними. Обидві сторони також прагнуть розширити свої торговельні, економічні та політичні зв'язки, співпрацювати над створенням інфраструктури, боротьбою зі зміненим кліматом та ініціативами громадянського та гуманітарного характеру. Залучення експертних знань, обмін досвідом та підтримка в різних сферах може сприяти зростанню співпраці та спільним досягненням важливих цілей обох сторінок.

Для ефективного співробітництва необхідно підтримувати інтереси та потреби кожної сторони, а також економічні, географічні та соціокультурні характеристики регіону. У майбутньому ефективне співробітництво між ЄС та країнами ПАР, Ботсвани, Намібії та Зімбабве можна забезпечити через регулярний діалог, взаємну довіру та виконання умов договорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові акти та законопроекти

1. A Joint Africa-EU Strategy (Lisbon, 9 December 2007) / Council of the European Union. 16344/07 (Presse 291). 82 p. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/97496.pdf
2. Cairo Declaration, Cairo Plan of Action 2000, Africa-Europe Summit Under the Aegis of the OAU and the EU, Cairo, 3-4 April 2000. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_00_901
3. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Towards an EU-South Africa Strategic Partnership. COM (2006) 347. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/HIS/?uri=celex:52006DC0347>
4. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee - EU Strategy for Africa - Towards a Euro-African pact to accelerate Africa's development. SEC(2005)1255. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52005DC0489>
5. Council Decision of 29 July 1999 concerning the provisional application of the Agreement on Trade, Development and Cooperation between the European Decision and South Africa. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOIndex.do?year=1999&serie=L&textfield2=311&Submit=Search&ihmlang=en>
6. Lisbon Declaration - EU Africa Summit (Lisbon, 8-9 December, 2007). URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/97494.pdf
7. Opinion of the European Economic and Social Committee on Prioritising Africa: European civil society's perspective (2006/C 195/25). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:195:0104:0109:EN:PDF>

8. Regulation (EC) No 1726/2000 of the European Parliament and of the Council of 29 June 2000 on development cooperation with South Africa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000R1726>
9. The Cotonou Agreement and multiannual financial framework. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=LEGISSUM:r12101>

2. Монографії, статті, навчальні та практичні посібники

10. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають походження влади, багатства та бідності. 2-ге вид., випр / Пер. з англ. і наук. ред. О. Дем'янчук. К.: Наш формат, 2017. 440 с.
11. Дегтерев Д. А. Китай – Африка: важливі аспекти відносин. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 2005. № 5. С. 84–91.
12. Дейч Т. «Китайський вік» для Африки. *Міжнародне життя*. 2013. № 10. С. 18–26.
13. Знайомство з Ботсваною. URL: https://www.yoair.com/ru/blog/history-culture_and_lifestyle_of_the_people_of_botswana/
14. Іншаков С. М., Казакова В. А. Намібія: злочинність та правова система. *Вісник лінгвістичного університету*. 2022. № 2(843), С. 147–153.
15. Косухін Н. Д. Політологія розвитку африканських країн. М.: РУДН, 2009. 394 с.
16. Мікічурова О. В. Труднощі в реалізації принципу взаємної вигоди в економічних відносинах Європейського Союзу та третіх країн. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2014. Вип. 122, ч. 2. С. 65-75.
17. Порівняльне тематичне дослідження – Ботсвана та Сомалі. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org/>
18. Право Європейського Союзу: Підручник / За ред. Р.А. Петрова. Київ: Істина, 2017. 384 с.
19. Радюк М. Відносини Європейського Союзу і країн Південної Африки. *Студентські наукові записки*. Серія «Країнознавство і міжнародний

- туризм». Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. Вип. 11. С. 45–55.
20. Решетов І. Ботсвана: шлях до процвітання здолає той, хто йде. *Азія і Африка сьогодні*. 2004. № 9. С. 51–54.
21. Салахетдінов Е.Р. Зібабве – Китай: ризики та переваги співпраці. *Азія та Африка сьогодні*. 2014. № 12. С. 54–60.
22. Стадвел Дж. Серія начерків про світовий фронтір розвитку. Записки з Африки 3: Ботсвана (Частина I). URL: <https://huxley.media/serija-zametok-o-mirovom-frontire-razvitija-zapiski-iz-afriki-3-botsvana-chast-i/>
23. Толстов С. Африканський напрям у політиці Європейського Союзу. *Європейські історичні студії*. 2017. № 7. С.17–42.
24. Шаров О. ЄС та Південна Африка: досвід співпраці. *Журнал європейської економіки*. Том 3. № 2. 2004. С. 228–237.
25. Шворак Л. О. Новітні механізми регіональних інтеграційних угруповань на Африканському континенті. *Actual Problems of International Relations*. 2015. №1 (125). С. 147–154.
26. 3rd Africa EU-Summit 29/30 November, Tripoli. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_10_604
27. 5th African Union - EU Summit, 29-30 November 2017. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2017/11/29-30/>
28. African and European Leaders Meet Against Backdrop of Enduring Problems. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2022/02/17/world/europe/europe-africa-summit-eu.html>
29. Bach D. Regionalism in Africa: Genealogies, Institutions and Trans-state Networks. London: Routledge, 2015, 242 p.
30. Boister N., Devenish G. Constitutional and political developments, *South African Human Rights*. 1993. Nr 4. P. 42–52.

31. Booyesen H. South Africa, In Need of a Federal Constitution for Its Minority Peoples. *Loyola of Los Angeles International & Comparative Law Journal*. 1997. Nr 19. P. 18–30.
32. Chigora P. An Analysis of the European Union (EU) Multilateral Foreign Policy Towards Zimbabwe 2000–2008. March 18, 2011. P. 1–11.
33. Chigora P. Politics in Zimbabwe in the 21st century: Domestic and international issues for National Healing and Reconciliation. Saarbrücken: LAMBERT Academic Publishing. 2011. 135 p.
34. Christopher A. J. Delineating the nation: South African censuses 1865-2007, *Political Geography*. 2009. Nr 28. P. 6–17.
35. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions a New Industrial Strategy for Europe. Brussels, 10.3.2020 COM(2020) 102 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0102>
36. Davies R. Forging a New Relationship with the EU. The EU-SA Agreement: South Africa, Southern Africa and the European Union / Eds. by T. Bertelsmann-Scott, G. Mills, E. Sidiropoulos: Workshop and Cultural Initiative Fund with association of the European Conference. Johannesburg: SAIIA, 2000. P. 5–16.
37. Devenish G. Constitutional reform, *South African Human Rights*. 1990. Nr 1. P. 169–178.
38. EPA SADC - Southern African Development Community. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/epa-sadc-southern-african-development-community>
39. European External Action Service. EU relations with Zimbabwe. URL: http://eeas.europa.eu/zimbabwe/index_en.htm
40. European Union - African Union summit, 17-18 February 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2022/02/17-18/>

41. EU–South Africa Summit, Brussels 18 September 2012. URL: http://eeas.europa.eu/top_stories/2012/180912_eu-s.africa_en.htm
42. Fourth EU-Africa Summit 2-3 April 2014, Brussels Roadmap 2014-2017. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21520/142094.pdf>
43. International Partnerships. Botswana. URL: https://international-partnerships.ec.europa.eu/countries/botswana_en
44. Jamal A. Peace and Division: The Black Novel in South Africa. *Current Writing*. 2021. Nr 33 (1). P. 63–69.
45. Joint Communication to The European Parliament and The Council towards a comprehensive Strategy with Africa. JOIN/2020/4 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020JC0004>
46. Joint Cooperation Council between the European Union and the Republic of South Africa. Council of the European Union. URL: http://www.eusa.org.za/en/PDFdownload/Agreements/Joint_Cooperation_Council_July_2009.pdf
47. Kotsopoulos J., Mattheis F. A contextualisation of EU-Africa relations: Trends and drivers from a reciprocal perspective, *South African Journal of International Affairs*. 2018. Nr 25 (4). P. 445–460.
48. Kwaramba F. EU abandons confrontation with ZIm. *The Herald Zimbabwe*. 2022. P. 3–5.
49. Lancaster House Agreement. 21 December 1979. URL: <https://peacemaker.un.org/zimbabwe-lancaster-house-agreement79>
50. Leipziger D., Yusuf Sh. Growth Strategies for Africa in a Changing Global Environment. The Growth Dialogue. https://policydialogue.org/files/events/TICAD_Africa_revised-1_Yusufleipziger.pdf
51. Macron calls for suspension of debt to help Africa deal with coronavirus, RTL, 15.04.2020. URL: <http://www.rfi.fr/en/africa/20200415-macron-calls-for-suspension-of-debt-to-africa-dealwith-coronavirus-g20-repayments-covid-19>

52. McEwen H. Inventing family: Colonial knowledge politics of “family” and the coloniality of “profamily” activism in Africa. *Africa Today*. 2021. Nr 67 (4). P. 31–49.
53. Murwira Z. EU lifts trade sanctions against Zimbabwe. *The Herald Online*, 31 October 2014. URL: <http://www.herald.co.zw/eu-lifts-trade-sanctions-on-zim>
54. Namibia's foreign relations: historic contexts, current dimensions, and perspectives for the 21st century. Edited by Bösl A., Pisani A. and U Zaire D. Macmillan Education Namibia 2014. 465 p.
55. New Zimbabwe.com. EU lifts economic sanctions on Zimbabwe, 30 October 2014. URL: www.newzimbabwe.com/news-18684-EU+lifts+economic+sanctions+on+Zim/new.aspx
56. Relations with South Africa are getting closer. URL: <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/deepening-the-relationship-with-south-africa/>
57. SADC Group. European Commission, Trade. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/january/tradoc_142189.pdf
58. Second South Africa-European Union Summit, Council of the European Union, 11 September 2009, 13231/09 (Preese 266). URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/110057.pdf
59. South Africa, Main Economic Indicators. European Commission, Trade. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113447.pdf
60. Taking stock and the way ahead: Realising the EU-Namibia Partnership. URL: <https://ecfr.eu/event/taking-stock-and-the-way-ahead-realising-the-eu-namibia-partnership/>
61. Taylor I. Bait and switch: The European Union’s incoherency towards Africa, *Insight on Africa*. 2016. Nr 8. P. 96–111.
62. The EU is a strategic development partner to Botswana. URL: <https://businessweekly.co.bw/news/the-eu-is-a-strategic-development-partner-to-botswana>

63. The European Union and Botswana. Press and information team of the Delegation to Botswana. URL: https://www.eeas.europa.eu/botswana/european-union-and-botswana_en?s=85
64. The European Union and Namibia. Press and information team of the Delegation to NAMIBIA. URL: https://www.eeas.europa.eu/namibia/european-union-and-namibia_en?s=112
65. Williams P. The Europeanisation of British foreign policy and crisis in Zimbabwe, Draft Paper for Workshop at the London School of Economics, 5 June 2002. P. 7–19.
66. Zhakata I. Zim, EU engage on gender equality, woman empowerment. *The Herald Zimbabwe*. 2023. P. 8–11.
67. Zimbabwe gets \$270 mln EU development aid. *The Source*, 16 February 2015. URL: <http://source.co.zw/2015/02/zimbabwe-gets-270mln-eu-development-aid>